

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ І СПОРТУ УКРАЇНИ
КАФЕДРА СПОРТИВНИХ ЄДИНОБОРСТВ ТА СИЛОВИХ ВИДІВ СПОРТУ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття освітнього ступеня магістра
за спеціальністю 017 Фізична культура і спорт,
освітньою програмою «Система підготовки спортсменів у спортивних
єдиноборствах»

на тему: «СПОРТИВНИЙ РЕЗУЛЬТАТ У СИСТЕМІ ВІДБОРУ
СПОРТСМЕНІВ (НА МАТЕРІАЛАХ ГРЕКО-РИМСЬКОЇ БОРОТЬБИ)»

здобувача вищої освіти
другого (магістерського) рівня
Андрійовича Віталія Анатолійовича

Науковий керівник: Латишев М.В.
Кандидат наук з фізичного виховання та
спорту, доцент

Рецензент: Дяченко А.Ю.
Доктор наук з фізичного виховання та
спорту, професор

Рекомендовано до захисту на засіданні
кафедри (протокол №__ від __.11.2021 р.)

Завідувач кафедри: Коробейніков Г.В.
Доктор біологічних наук, професор

(підпис)

Київ – 2021

ЗМІСТ

ВСТУП	2
РОЗДІЛ 1 СИСТЕМА ВІДБОРУ У СПОРТИВНІЙ БОРОТЬБІ....	6
1.1. Особливості спортивної підготовки у боротьбі.....	6
1.2. Відбір у системі підготовки спортсменів.....	11
1.3. Спортивний результат у системі відбору борців.....	20
Висновки до розділу 1.....	25
РОЗДІЛ 2 МЕТОДИ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	28
2.1. Методи дослідження	28
2.1.1. Аналіз та узагальнення науково-методичних літературних джерел та джерел мережі інтернет	28
2.1.2. Аналіз змагальної діяльності борців.....	29
2.1.3. Методи математичної статистики.....	30
2.2. Організація дослідження.....	30
РОЗДІЛ 3 АНАЛІЗ ВИСТУПІВ БОРЦІВ ЗБІРНОЇ УКРАЇНИ...	31
3.1. Аналіз виступів борців на чемпіонаті Європи серед кадетів.....	31
3.2. Аналіз виступів борців на чемпіонаті Європи серед юніорів	37
3.3. Аналіз виступів борців на чемпіонаті світу серед юніорів	43
Висновки до розділу 3.....	48
ВИСНОВКИ.....	50
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	53

ВСТУП

Актуальність дослідження. Сучасний український спорт має постійний розвиток, про що свідчать досягнення наших спортсменів на різного виду змаганнях. Проте підготовка та проведення змагань з різних видів спорту вимагає певної структури та методики, зокрема, відбору перспективних спортсменів для гідного представлення спортивної школи, команди, міста чи країни на змаганнях. Тому існує потреба у дослідженні особливостей методики проведення відбору спортсменів у таких видах спорту, як боротьба, на основі робіт сучасних науковців в галузі фізкультури та спорту та інноваційних розробок [14, 22, 35].

Сьогодні правильне і своєчасне вирішення завдань підготовки борців особливо залежить від рівня і глибини аналізу змагальної діяльності в олімпійському спорті з метою виявлення її нових особливостей і вимог. Такий аналіз, безумовно, відкриває нові дієві резерви підвищення якості управління, успішності підготовки та результативності виступів борців [4, 7, 30].

Актуальність цього наукового напрямку постійно зростає в зв'язку з популяризацією спорту в світі, підвищенням соціальною значимістю перемоги та конкуренцією, а також розвитком сучасних інформаційних технологій. Сучасні технології, з кожним роком, дозволяють все більше всеосяжна та детально проводити збір та аналіз даних змагальної та тренувальної діяльності атлетів [19, 21, 48].

Перспективний аналіз дозволяє простежити подальшу кар'єру молодих талановитих спортсменів; дізнатися наскільки важливі ранні спортивні досягнення для високих результатів у дорослому кар'єрі.

Це дані є основою для середнє да довготривалого прогнозування результатів виступів спортсменів [23]. Дослідження фахівців [54, 57] підтверджує необхідність досягнення певного результату на ранніх етапах (кадети та юніори) для успіху виступів у дорослій спортивній кар'єрі на

міжнародному рівні. Отримані дані можуть бути використані, як критерій відбору для кадетів та юніорів. Це обумовлює актуальність дослідження.

Зв'язок з науковими програмами, планами, темами. Кваліфікаційну роботу виконано відповідно до кафедральної теми НДР. Тема 2.6 «Науково-методичний супровід тренувальної та змагальної діяльності кваліфікованих спортсменів у єдиноборствах та силових видах спорту».

Мета дослідження – визначити критерії відбору для перспективних борців на основі аналізу спортивних досягнень борців збірної України

Завдання дослідження :

1. Провести аналіз науково-методичної літератури та джерел Інтернет з теми дослідження.
2. Провести аналіз змагальної діяльності кадетів та юніорів збірної України з греко-римської боротьби.
3. Визначити критерії відбору для перспективних борців та надати методичні рекомендації.

Об'єкт дослідження: система відбору спортсменів.

Предмет дослідження: критерії відбору перспективних борців.

Методи дослідження:

- аналіз та узагальнення науково-методичних літературних джерел та джерел мережі інтернет;
- аналіз змагальної діяльності борців;
- методи математичної статистики.

Наукова новизна роботи полягає у визначенні важливості спортивних досягнень для кадетів та юніорів на основі аналізу змагальної діяльності, які виступають критеріями відбору у греко-римській боротьбі.

Практична значимість роботи полягає у наданні методичних рекомендацій про важливість спортивного результату, як критерію відбору для вікових груп кадетів та юніорів. Визначенні взаємозв'язків між результатами виступів на етапі кадетів та юніорів з подальшими досягненнями спортсменів серед дорослих.

Окремо визначено ступінь впливу на подальші досягненнями спортсменів серед дорослих, зайнятого місця на змаганнях серед кадетів та юніорів та на рівні змагань (чемпіонати Європи та чемпіонати світу).

Структура магістерської роботи складається зі вступу, 3 розділів, висновків, списку використаних літературних джерел. Загальна кількість джерел склала 61, з них 11 іноземних. Робота містить 12 таблиць та 6 рисунків.

РОЗДІЛ 1. СИСТЕМА ВІДБОРУ У СПОРТИВНІЙ БОРОТБІ

1.1. Особливості спортивної підготовки у боротьбі

Системоутворюючим фактором спорту є змагання, що визначають систему організації, методики і підготовки спортсменів. Спортивні змагання та змагальна діяльність дозволяють оцінити рівень ефективності організаційних і методичних основ підготовки та відбору спортсменів на різних етапах підготовки, ефективність системи підготовки фахівців, результативність науково-методичного забезпечення тощо. Аналіз організаційних основ змагань дозволяє виявити принципи, умови їх проведення, зміни самої системи змагань, як реакції на сучасні тенденції розвитку спорту [14, 31, 32, 36].

Сучасний спорт в Україні розвивається під впливом [30, 35, 44]:

- соціально-економічної та політичної ситуації в державі;
- законодавчих нововведень, світових тенденцій (комерціалізація, професіоналізація спорту, розширення міжнародного календаря змагань, глобалізація, економічні кризові явища тощо);
- реорганізації механізму функціонування спортивної галузі.

Під впливом сучасних тенденцій та напрямків (наприклад комерціалізації спорту), зазнають процеси, пов'язані з організацією та проведенням змагань.

Сьогодні є типовими для багатьох видів спорту зміни організаційних підходів до проведення змагань.

Метою змагань є зміцнення здоров'я, популяризація та подальший розвиток спорту в Україні, залучення до активних занять різними видами спорту дітей, підлітків та молоді України і підвищення рівня майстерності спортсменів для успішного виступу збірних команд України відповідних вікових категорій на міжнародних змаганнях [19, 35, 44].

Завданнями проведення змагань є:

- визначення виключно за спортивним принципом команди-чемпіона змагань у борцовських видах спорту;
- визначення виключно за спортивним принципом команд-призерів змагань і учасників-призерів;
- підвищення рівня майстерності спортсменів – учасників змагань;
- підготовка кандидатів до складу збірних команд України для їх успішного виступу на чемпіонатах світу та інших міжнародних змаганнях;
- підвищення рівня суддівства змагань з боротьби та відбір найбільш кваліфікованих суддів з метою подання їх кандидатур на присвоєння міжнародної суддівської категорії;
- підвищення професійної майстерності тренерських кадрів.

Етап проведення змагань є основним, на якому здійснюється безпосередня реалізація цілей і завдань змагань. Основні завдання даного етапу [1, 30, 35, 38]:

- комплектація суддівської колегії;
- організація та проведення наради суддівської колегії та представників команд;
- складання календаря проведення змагань;
- офіційне відкриття змагань;
- проведення змагань з урахуванням складеної програми;
- офіційне закриття, нагородження переможців.

Папка про проведення відповідного змагання складається з таких документів: положення про змагання; заявки збірних; календар змагань; протоколи змагань; турнірна таблиця; склад суддівської колегії; звіт головного судді; кошторис витрат [4, 30, 31].

В залежності від обраної методики визначається тривалість змагань (кількість днів, проміжок між змагальними датами, дата відкриття та закриття змагань тощо), складається календар змагань, який доводиться до команд-учасників та суддів.

Тому для участі у змаганнях допускаються спортсмени, які пройшли відбір і показали хороший спортивний результат, з яким вони зможуть боротись за призові місця у змаганнях за участі збірної України з греко-римської боротьби [19, 41].

На результативність у боротьбі впливають швидко-силові якості спортсменів, а також спеціальна витривалість. Розглянемо, що саме входить до зазначених чинників.

Спеціальна витривалість класифікується [30, 52]:

- за ознаками рухової дії, за допомогою якої вирішується рухове завдання (наприклад, стрибова витривалість);
- за ознаками рухової діяльності, в умовах якої вирішується рухова завдання (наприклад, ігрова витривалість);
- за ознаками взаємодії з іншими фізичними якостями (здібностями), необхідними для успішного розв'язання рухової задачі (наприклад, силова витривалість, швидкісна витривалість, координаційна витривалість тощо).

Отже спеціальна витривалість спортсменів залежить від особливостей нервово-м'язового апарату, швидкості витрачання ресурсів внутрішньом'язових джерел енергії, від техніки володіння руховою дією і наявного рівня розвитку інших рухових здібностей (наприклад, силових, координаційних).

Знижуючи або збільшуючи інтенсивність в тому чи іншому вигляді рухової діяльності, ми тим самим задаємо необхідну тривалість роботи і впливаємо на системи організму, забезпечують прояв загальної або спеціальної витривалості [49, 50].

Силові здібності людини визначають як здатність долати зовнішній опір або протидіяти йому за допомогою м'язових напружень. Вони характеризуються, в першу чергу, великою м'язовою напругою і проявляються в подоланні опору у динамічному і статичному режимах роботи м'язів. Силові здібності визначаються фізіологічним поперечником м'язи і функціональними можливостями нервово-м'язового апарату. Фізіологічні

механізми регуляції м'язової сили залежать від біомеханічних характеристик (довжини плечей важелів та можливості включення в роботу найбільш великих м'язів), а також від величини напруги окремих м'язових груп і їх взаємного поєднання [30, 49].

Як вважають фахівці [30, 49], в наступних режимах роботи м'язи можуть проявляти силу:

- статичний, ізометричний режим: без зміни своєї довжини м'яза;
- переборює опір, міометричний режим напруження: при зменшенні довжини м'яза;
- поступається опору, пліометричний режим напруження: при подовженні м'яза.

Розрізняють власне силові здібності і їх з'єднання з іншими фізичними здібностями: швидко-силові якості; силова витривалість; силова спритність [7, 16, 30].

Розвитку швидко-силових якостей приділяли увагу здавна, проте кожна епоха привносила у спортивні тренування свої елементи та особливості, і навіть у наш час, коли, здавалось би, всі спортивні особливості давно досліджені і задокументовані, існують інноваційні напрямки розвитку фізичних якостей спортсменів. Проте, обґрунтовуючи потребу у дослідженні історії розвитку швидко-силових якостей, розглянемо сутність фізичного розвитку студентів в цілому та розвитку швидко-силових якостей зокрема.

Будучи складовою частиною фізичного виховання, розвиток фізичних якостей сприяє вирішенню соціально обумовлених завдань: всебічному і гармонійному розвитку особистості, досягнення високої опірності організму до соціально-екологічних умов, підвищення адаптивних якостей організму. Включаючись у комплекс педагогічних впливів, спрямованих на удосконалення фізичної природи студентів закладів вищої освіти, розвиток фізичних якостей сприяє розвитку фізичної і розумової працездатності, більш повній реалізації творчих сил людини в інтересах суспільства [7, 16, 30].

Спрямованість і зміст розвитку фізичних якостей регламентуються соціальними принципами фізичного виховання. Вироблені в ході історичного розвитку суспільства принципи розкривають основи практичної діяльності у ракурсі всебічного і гармонійного фізичного розвитку спортсменів [30, 52].

Особливості розвитку швидкісно-силових якостей доцільно досліджувати в контексті ефективності тренувального процесу в цілому, оскільки саме під час тренувального процесу відбувається розвиток фізичних якостей людини в цілому, а в залежності від підбраного комплексу вправ – розвиток швидкісно-силових якостей зокрема [4, 16, 17].

Ефективність тренувального процесу залежить від правильного дозування фізичного навантаження на організм спортсменів. Головне завдання тренера полягає у визначенні найбільш оптимального обсягу, зусиль і темпу роботи, що забезпечували б сприятливе протікання адаптаційних процесів і розвиток рухових здібностей спортсменів.

Величина фізичного навантаження у процесі тренувань насамперед залежить від обсягу та інтенсивності застосовуваних фізичних вправ. Для контролю за навантаженням проводиться оцінка значення її компонентів: тривалості виконання вправ; їхньої інтенсивності; тривалості інтервалів відпочинку; характеру відпочинку; кількості повторень, координаційну складність вправ. Перераховані параметри забезпечують різноманітні способи контролю і регулювання навантаження [2, 6, 47].

Нині багато фахівців дотримуються наступних методичних положень при використанні вправ у процесі виховання спеціальних швидкісно-силових якостей: з метою створення умов для подальшого підвищення рівня розвитку швидкісно-силових можливостей окремих м'язів і груп м'язів, тобто підвищення швидкісно-силового потенціалу, застосовуються локальні вправи, в яких долаються опору, рівні 80% і більше, з інтенсивністю 90% і вище [30, 47, 52].

Відомо, що одна справа – мати високий рівень цього потенціалу окремих м'язів, й інша – уміти проявляти його під час змагань. Для підвищення ступеня

використання цього потенціалу в процесі спортивного тренування використовують спеціальні й основні змагальні вправи, у яких величина опору, що долається, дорівнює змагальній. Істотним недоліком є те, що з підвищенням майстерності спортсмена динаміка зрушень у рівні використання швидкісно-силового потенціалу при виконанні основної вправи зменшується. Пояснюється це наступним: виконуючи спеціальні й основні вправи, спортсмен повторює їх майже з однаковою швидкістю. Організм поступово адаптується до неї, і створюються сприятливі умови для утворення так званого швидкісного бар'єру, що різко гальмує подальше підвищення швидкості й використання швидкісно-силового потенціалу [4, 53].

Багаторічні дослідження на спортсменах різної спеціалізації дозволяють розробляти нові шляхи підвищення швидкісно-силового потенціалу та рівня його використання при участі у циклічних видах спорту, що виключають можливість утворення швидкісного бар'єру.

Правильне визначення дозування швидкісних вправ має важливе значення для виховання швидкості і підвищення швидкості рухів. Вправи які виконуються з максимальною інтенсивністю викликає швидке стомлення, що є сильним засобом. Це ж відноситься і до вправ, направлених на підвищення швидкості рухів. Відпочинок між повторними виконаннями тренувальних вправ повинен забезпечити готовність повторити ту ж роботу, не знижуючи швидкості. Тому вправи, що виконуються з максимальною швидкістю, повинні застосовуватися часто, але у відносно невеликому об'ємі. Зазвичай суб'єктивно визначається інтервал відпочинку, за готовністю до виконання вправи [4, 30, 38].

Сьогодні аналіз передової практики та досвіду в багатьох видах спорту показує, що застосовується методика виховання спеціальних швидкісно-силових якостей вимагає принципового перегляду. Особливо це відноситься до швидкісно-силових видів спорту, в яких змагальна величина подоланих опорів значно нижче гранично можливої (легкоатлетичні метання, стрибки, спринтерські дистанції, одноборства тощо).

Підвищення швидкісно-силового потенціалу специфічних м'язових груп і підвищення ступеня його використання при виконанні основної вправи вирішуються у процесі виховання спеціальних швидкісно-силових якостей [4, 17, 30].

Отже, розвиток швидкісно-силових характеристик є важливим як для загального фізичного розвитку, так і для тренувань у різних видах спорту. Залежно від початкового стану спортсмена в боротьбі можуть бути обрані різні вправи для підвищення швидкісно-силових характеристик. Тому доцільно дослідити методики розвитку спортивної результативності борців.

1.2 Відбір у системі підготовки спортсменів

На даний час в сучасному спорті рівень результатів настільки високий, що для їх досягнення спортсмену необхідно володіти досить рідкісними функціональними даними, унікальним співвідношенням комплексу фізичних і психічних здібностей, що знаходяться на найвищому рівні розвитку. Наявності усіх необхідних умов дуже рідко зустрічається, тим паче з поєднанням сприятливій побудові багаторічної підготовки одноборців. У системі підготовки одноборців вищої кваліфікації проблема спортивного відбору і орієнтації підготовки спортсменів є однією з центральних [8, 30, 33].

Спортивний відбір в конкретному виді спорту – процес пошуку найбільш обдарованих людей, здатних досягти високих результатів. В той же час, спортивна орієнтація – визначення перспективних напрямів досягнення високої спортивної майстерності, що базується на вивченні задатків і здібностей спортсменів, індивідуальних особливостей формування їх майстерності. Орієнтація може стосуватися вибору вузької спеціалізації в межах конкретного виду спорту; визначення індивідуальної структури багаторічної підготовки, динаміки навантажень і темпів приросту досягнень; визначення провідних факторів підготовленості і змагальної діяльності, здатних мати вирішальний вплив на рівень спортивних результатів

конкретного спортсмена; виявлення засобів, методів, навантажень, які можуть негативно вплинути на розвиток задатків, пригнітити індивідуальність спортсмена та ін. Отже, можна констатувати, що спортивний відбір вирішує завдання виявлення перспективних людей, з яких можна підготувати видатних спортсменів, а спортивна орієнтація, в той же час, – визначає стратегію і тактику цієї підготовки в системі навчання і тренування [31, 45, 46].

Розрізняють такі основні види відбору [31, 46, 47]:

1) Базовий відбір. Завдання полягає у визначенні доцільності занять конкретним видом спорту для дитини. Основними критеріями є оптимальний вік для початку занять; відсутність серйозних порушень здоров'я або сприйнятливості до хвороб, що є перешкодою для спортивної практики; відповідність будови тіла вимогам спорту; відповідність рівня рухових навичок вимогам спорту.

2) Попередній відбір. Завдання - оцінити здатність спортсмена ефективно вдосконалюватись у спорті. Основними критеріями є відсутність порушень стану здоров'я; відповідність будови тіла, будови та потенціалу м'язової системи, енергетичного потенціалу, аналітичної системи рухових навичок вимогам спорту; схильність основних функціональних систем і механізмів до адаптаційних змін під впливом навчання.

3) Проміжний відбір. Завдання - оцінити можливості спортсмена до досягнення високої кваліфікації з певних дисциплін та видів змагань. Основні критерії - відповідність будові тіла здатність досягати результатів на рівні міжнародного класу; стійка мотивація досягнення позитивних результатів; відсутність відхилень у стані здоров'я, які можуть викликати тривогу; успішне спортивне вдосконалення; психологічна та функціональна готовність витримувати великі навантаження; резерви для подальшої адаптації функціональних систем і механізмів, збільшення фізичних цінностей, вдосконалення важливих елементів техніки, різних елементів тактичної та психологічної підготовки.

4) Базовий відбір. Завдання його – оцінити здатність досягати результатів у міжнародному класі. Основними критеріями є ступінь мотивації досягнення вершин чемпіонату та відсутність перешкод у стані здоров'я; розумова та функціональна готовність витримувати тренувальні та виконавські навантаження, у тому числі у важких умовах - незвичний або несприятливий клімат, при зміні часових поясів, у спеку, у гірській місцевості, психічно напружену атмосферу відповідальних змагань тощо; здатність максимізувати рівень готовності, в умовах жорсткої конкуренції на великих змаганнях та досягнення особистих рекордів у таких змаганнях; здатність адекватно сприймати змагальну ситуацію, урізноманітнювати складові технічного, тактичного та інших видів навчання.

5) Остаточний відбір. Завдання цього відбору – виявлення здатності закріплювати досягнуті результати та збільшувати їх; визначення можливості продовження спортивної кар'єри. Основними критеріями є наявність мотивації та відсутність відхилень у здоров'ї, які унеможливають збереження навичок; вік спортсмена та його дотримання оптимальних меж для досягнення найвищих результатів у видах змагань, обраних для спеціалізації, а також час збереження його високої кваліфікації; наявність резервних здібностей організму, необхідних для підтримки досягнутої готовності; соціальні та фінансові умови, що сприяють продовженню спортивної кар'єри [4, 30, 31, 32].

Отже, спортивний відбір відбувається постійно і має різні критерії на різних етапах, тому доцільно розглянути особливості проведення відбору у боротьбі та критеріїв, що впливають на вибір спортсмена.

Відбір і орієнтація тісно пов'язані зі структурою кожного етапу багаторічної підготовки спортсмена. Доцільно, у відповідності з цим, виділяти декілька етапів відбору, в результаті кожного з яких повинна бути дана відповідь на запитання: чи здатен досліджуваний вирішити ті завдання, які поставлені на кожному етапі багаторічної підготовки? У відповідності з цим встановлюється основне завдання відбору на кожному з його етапів.

Якщо при первинному та попередньому відборі, за відсутності явних протипоказань до спортивних оцінок, вони мають рекомендаційний характер, то на наступних етапах вони стають більш точними та детальними. Основою для таких оцінок є накопичені дані про досвід роботи зі спортсменом тренер, лікар та інші фахівці. Ці дані у поєднанні з результатами комплексних досліджень дають підставу для більш обґрунтованих висновків [1, 30].

На кожному етапі спортивного відбору виявляється не тільки доцільність подальшої підготовки спортсмена, а й детальна оцінка його схильностей і здібностей, сильних і слабких сторін техніко-тактичних навичок, функціональної готовності, рівня розвитку фізичних та психічних якостей спортсмена, проводиться аналіз попереднього етапу тренування - його спрямованості, розмірів і характеру навантажень, їх адекватності індивідуальним особливостям спортсмена тощо.

Усі ці дані є основою для цільової підготовки спортсмена для наступного етапу навчання. Отже, етапи спортивного відбору органічно пов'язані зі спортивною орієнтацією [10, 30, 31, 52].

В останні роки у фізичній підготовці борців вищого рівня все більше уваги приділяється поліпшенню швидко-силових характеристик та особливої витривалості. Таким чином, провідну роль відіграють спеціальні підготовчі вправи і власне бойові засоби, які включають навчальні сутички різного характеру. На етапах допрофесійної підготовки заходи загального розвитку використовуються переважно з метою зміни та активного відпочинку, практично втрачаючи свій розвиваючий характер. Їх значення досить велике лише в підготовчому періоді та підготовці юних борців [7, 8].

У процесі навчання борців використовується система засобів, які поділяються на загальнопідготовчі, спеціальні підготовчі, основні та змагальні. Найбільша сума цих коштів використовується на початкових етапах навчання молодих та молодих борців. Практика показує, що зі зростанням навичок борців загальні підготовчі вправи у напрямку збільшення навантаження повинні наближатися до основних вправ [2, 21, 34].

В наступні етапи спортивної кар'єри, відбір має бути проведений: етап спеціалізованої базової підготовки, попередній відбір у кадетському віці— від 13 до 16 років; в юніорському та дорослому віці, поглиблений відбір— починаючи з 17–18 років.

Повинні бути визначені критерії перспективності єдиноборців кадетів та юніорів для відбору. Так методом експертних оцінок встановлено, що «перспективними борцями-кадетами можна вважати тих спортсменів, які на чемпіонатах України за своїм віком входять до п'ятірки кращих (критерій відбору кадетського етапу)» [4, 7, 37].

Перспективними борцями-юніорами можна вважати тих, які «вже на чемпіонатах світу чи Європи за своїм віком входять до п'ятірки кращих (критерій відбору для юніорського етапу)». Поняття перспективний борець означає, що «юний спортсмен у майбутньому здатен завоювати медаль на офіційних міжнародних змаганнях (чемпіонати світу та Європи, кубки світу та ігри Олімпіад)» [22, 54, 55].

Відповідно у дорослому віці також до збірної відбирають спортсменів, які показали неодноразово найвищу результативність, а також мають відповідні фізичні та психологічні якості для впевненої участі у змаганнях.

Дослідження показують, що в сучасних змаганнях відмітною рисою борця є надійність. Передбачити спортивні результати борця можливо лише шляхом порівняння його власних показників з певними характеристиками на кожному етапі навчання. Інформативними параметрами є: стан здоров'я, показники підготовленості, спортивні результати, його динаміка тощо. Другий напрямок - моделювання змагальної діяльності на цьому етапі підготовки, що включає аналіз сучасних вимог до успішних сутичок та змагань [4, 53, 56].

Для кожного етапу тривалої підготовки необхідно визначити критерії відбору, які визначають: чи зможе спортсмен вирішити завдання даного етапу тренування. Водночас найважливішою проблемою для тренера та країни є те, чи здатний спортсмен досягати міжнародних результатів серед дорослих.

Точна діагностика, правильний прогноз та вибір можуть значно підвищити ефективність тренера, уникаючи зайвої втрати часу та зусиль.

Однак індивідуально-особистісний підхід вимагає від тренера багато часу, моральних сил, які обмежені і зазвичай недостатні. Основним завданням тренера на цьому етапі є вдосконалення перспективного стилю бою, що відповідає індивідуальним здібностям та характеристикам [7, 57, 58].

Досвід та дані з літератури також показують, що великі необґрунтовані втрати талановитих борців у юнацькій боротьбі часто обумовлені формами навчання. Посилення вдосконалення провідних якостей борця приносить швидкий ефект талановитим спортсменам та їх тренерам, але в майбутньому негативно впливає на зростання успіху дорослого борця. За короткий час борець досягає успіху завдяки фізичним і духовним силам. Потім настає виснаження і зниження продуктивності [38, 46, 47, 60].

Анатомічні та фізіологічні можливості підліткового та юнацького віку індивідуальні. Зосередження уваги лише на паспортному віці призводить до того, що молоді люди з пізнім розвитком не отримують належної уваги тренера, втрачають мотивацію і залишають спорт. Досвід показує, що успіху частіше досягають спортсмени із середнім і пізнім розвитком [23, 24, 25]. Тому до відбору слід підходити ретельно, враховуючи не тільки поточні досягнення спортсмена, але й його потенціал.

Аналіз тренувальної діяльності борців показує, що боротьба вимагає від спортсменів, перш за все, високої координації та схильності до розвитку основних фізичних характеристик - витривалості, швидкості та сили. Водночас рівень гнучкості не визначає хід спортивних результатів борців.

Велике значення у виборі боротьби надається набору психофізіологічних характеристик, які тренери характеризують як бійців: безстрашність у боротьбі з сильнішими супротивниками, здатність боротися за перемогу до останніх секунд бою. Саме учасники бойових дій досягають найкращих результатів у єдиноборствах, навіть якщо їхній початковий рівень фізичної підготовленості недостатньо високий [3, 8, 9].

Саме під час відбору можна виявити ті відстаючі ланки загальних характеристик спортсмена, які навіть із безперечними талантами можуть ускладнити досягнення високих спортивних результатів у майбутньому, якщо їх не усунути вчасно відповідний педагогічний або медичний вплив [10, 15, 28].

В процесі відбору і орієнтації використовуються різноманітні дослідження, які дозволяють отримати достатньо повну інформацію про спортсмена: - стан здоров'я і рівень фізичного розвитку; - особливості тілобудови; - особливості біологічного дозрівання; - властивості нервової системи; - функціональні можливості і перспективи удосконалення важливих систем організму спортсмена; - рівень розвитку фізичних якостей і перспективи їх удосконалення; - здібності до засвоєння спортивної техніки і тактики, перебудова рухових навиків і техніко-тактичних схем; - здібності до перенесення тренувальних і змагальних навантажень, інтенсивного протікання відновних процесів; - психофізіологічні здібності до м'язово-рухової і просторово-часової диференціації, оперативного сприйняття ситуації і прийняття адекватного рішення; - мотивація, працелюбність, наполегливість, рішучість, мобілізаційна готовність; - змагальний досвід, вміння пристосовувати до партнерів і суперників, особливостей суддівства; - рівень спортивної майстерності і здібності реалізовувати її в екстремальних умовах, характерних для головних змагань. Завдання конкретного етапу відбору і орієнтації визначають роль і значення інформації, отриманої з кожного вказаного напрямку [30, 46].

Швидкісна сила – це здатність нервово-м'язової системи до мобілізації функціонального потенціалу для досягнення високих показників сили в максимально короткий час. Вирішальний вплив швидкісна сила має на результати, наприклад, в спринтерському бігу, спринтерському плаванні (50 м), велоспорті (трек, спринт і гіт на 1000 м з місця), ковзанярському спринті (500 м), фехтуванні, легкоатлетичних стрибках, різних видах боротьби, боксі.

Швидкісну силу варто диференціювати, залежно від величини проявів сили в рухових діях, що висувають різні вимоги до швидкісно-силових можливостей спортсмена. Швидкісну силу, що проявляється в умовах досить більших опорів, прийнято визначати як вибухову силу, а силу, що проявляється в умовах протидії відносно невеликим і середнім опорам з високою початковою швидкістю, прийнято вважати стартовою силою. Наприклад, вибухова сила може виявитися вирішальною при виконанні кидків у боротьбі [7, 39, 40].

Основними факторами, що визначають рівень швидкісної сили, є внутрішньом'язова координація й швидкість скорочення рухових одиниць. Роль поперечника м'язів визначається специфікою прояву швидкісної сили в різних видах спорту. Види спорту, змагальні дисципліни яких вимагають подолання більших опорів (маса власного тіла – бігуни-спринтери, стрибунки в довжину, висоту, із шостому й ін.; маса власного тіла й спортивного снаряда – важкоатлети, штовхальники ядра, металники молота й списа, бобслеїсти й ін.; маса власного тіла й суперника – борці, що спеціалізуються в різних видах), вимагають прояву швидкісної сили в умовах більших опорів. Однак у видах спорту, у яких потрібне багаторазовий прояв швидкісно-силових зусиль для подолання маси руки, ноги або легені спортивного снаряда (фехтування, настільний теніс і ін.), роль поперечника м'язів невелика. Рівень прояву швидкісної сили залежить від ступеню засвоєння руху: чим вища техніка руху, тим ефективніша міжм'язова й внутрішньом'язова координація, раціональніші динамічні, просторові й тимчасові характеристики руху [7, 42, 43].

Фізіологічний механізм прояву швидкості представляється, як багатофункціональна властивість, залежна від стану нервової системи (ЦНС) і її рухової сфери периферичного нервово-м'язового апарату (НМА). Розрізняють декілька елементарних і комплексних форм прояву швидкості. З віком елементарні і комплексні форми прояву швидкості зазнають суттєві зміни, які необхідно враховувати при її розвитку в процесі багаторічного тренування. Показники швидкості в природних умовах залежать від

прискорення, що розвивається, а воно визначається силою м'язів, і через неї масою тіла, або його ланок, довжиною важеля, загальною довжиною тіла і так далі [7, 8, 29, 50].

Рухова реакція – це відповідь на сигнал, що раптово з'являється, певними рухами або діями. Час реагування на сигнал вимірюється інтервалом між появами сигналу і початком у відповідь дії. Цей час визначається:

- швидкістю збудження рецептора і посліжки імпульсу в сенсорні центри;
- швидкістю переробки сигналу в ЦНС;
- швидкістю ухвалення рішення про реагування на сигнал;
- швидкістю посліжки сигналу на початок дії;
- швидкістю розвитку збудження у виконавському органі (м'язи).

Оскільки прояв функціональних можливостей організму потребує певної біохімічної адаптації його робочих органів, істотна роль у розвитку якостей рухової діяльності належить біохімічним змінам, що відбуваються під впливом тренування в м'язах, внутрішніх органах і крові [26, 45, 52].

Отже, критеріями відбору у боротьбі є як спортивні досягнення борця, так і його фізичні та психологічні характеристики, параметри силових, швидкісних та витривалісних характеристик у динаміці, стан здоров'я та його зміни протягом навантажень тощо. Отже, доцільно детально вивчити існуючі критерії відбору та вплив кожного з критеріїв на остаточну результативність спортивної кар'єри борця.

1.3 Спортивний результат у системі відбору борців

Спортивні змагання в олімпійському спорті є центральним елементом, який, як стверджує В.М. Платонов [30, 31, 32], «визначає всю систему організації, методики та підготовки спортсменів для результативної змагальної діяльності. Без змагань неможливе існування самого спорту».

Міжнародна федерація боротьби (UWW) щорічно проводить досить велику кількість офіційних міжнародних змагань, проте найважливішими є

чемпіонати світу, чемпіонати континентів (для України – це чемпіонат Європи) та Кубки світу. Результати виступів цих змагань є основним підсумком річного циклу підготовки, а динаміка результатів характеризує ефективність системи підготовки [3, 40, 41, 62].

Ігри Олімпіад, які проводяться раз на чотири роки, є найбільш значущими та престижними змаганнями світу. Вся чотирирічна підготовка спортсменів вищого класу спрямована на отримання права на участь у цих змаганнях (отримання ліцензії) та завоювання медалі на них.

При аналізі змагальної діяльності у боротьбі необхідно враховувати, що кількість вагових категорій змінювалося за ці роки, що, безумовно, впливало і на кількість можливих завойованих медалей [40, 41, 42].

Рівень підготовленості борців, що виступають на головних міжнародних змаганнях з боротьби, сьогодні дуже високий. Він хоч і продовжує свій зріст, але чергове підвищення вимагає великих витрат часу, зусиль та інших ресурсів. Фахівці вважають, що рівень підготовленості, який забезпечує визначні досягнення в боротьбі, відповідає вже третій стадії логістичної кривій динаміки спортивних результатів. Для досягнення високого результату у спорті необхідно володіти рідкісними морфологічними даними, унікальним поєднанням комплексу фізичних, психофізіологічних, емоційно-вольових здібностей, що знаходяться на межі високого рівня розвитку. Таке поєднання зустрічається дуже рідко. Тому центральними в системі підготовки є проблеми спортивного відбору і прогнозування результатів на кожній значущій стадії тренувального процесу [7, 33].

Міжнародна федерація боротьби (UWW) для забезпечення конкуренції в боротьбі за медалі так щоб ставали спортсменами тих країн, які мають розвинені школи боротьби, змінює правила змагань так, щоб спортивні зміни інших країн не високі рівень техніко-тактичної підготовленості могли конкурувати за свої. Сьогодні окрема вагова категорія починає ти закінчує змагання один день, а кожна сутичка має велике значення, насичена потужними ривками, швунгами, постійним силовим тиском.

Дослідження показують, що в умовах сучасних великих змагань визначальним спеціальним якістю борця стає надійність його захисних і атакуючих дій. Пошук індивідуальних показників, які забезпечують цю надійність, одна з найважливіших завдань спортивного відбору борців [8, 40, 45, 53].

Прогнозування спортивних досягнень конкретного борця можливе лише при зіставленні його власних результатів з деякими модельними характеристиками на кожному етапі підготовки. Формування модельних уявлень доцільно віднести до декількох напрямків. Це моделювання підготовленості борця даного вікового етапу відбору. Інформативними параметрами при цьому є: стан здоров'я, показники підготовленості, спортивний результат, закономірності його динаміки ін. Другий напрямок – це моделювання змагальної діяльності на даному етапі підготовки, яке включає аналіз сучасних вимог до успішного ведення сутички змагань. Для кожного етапу багаторічної підготовки повинні бути визначені свої критерії відбору, відповідно до яких визначається: зможе спортсмен змінити завдання конкретного етапу підготовки. При цьому найбільш важливим для тренера країни залишається проблема: здатний або спортсмен змінити результати міжнародного рівня серед дорослих. Точна діагностика, правильне прогнозування і відбір дозволяють істотно підвищити ефективність роботи тренера, уникнути невиправданих втрат часу зусиль [23, 33, 47].

Проведені дослідження показує, що для досягнення високого спортивного результату на міжнародних змаганнях дорослих, необхідно в молодіжному спорті бути крайньою мірою на рівні. Зворотне, як показує статистика, не є правомірним: дуже багато успішних борців-юніорів не можуть досягти міжнародного рівня. Досвідчених фахівців з боротьби підтверджує ці дані [22, 23].

Вік 18 - 20 років є дуже важливим періодом в біографії молодих людей. У соціально-психологічному плані їм доводиться вирішувати складні завдання вибору подальшого життєвого шляху, майбутньої професії, супутника життя

тощо. Цей же період відповідає переходу з групи молоді у групу дорослих. Для тренера завдання прогнозування і відбору у цей короткий інтервал часу стають особливо гостро. Тренувальна робота с юніорами у цей перехідний період повинна бути обов'язково індивідуальною, спрямованою на інтенсивне вдосконалення сильних сторони швидкого усунення наявних недоліків. Однак, індивідуально-особистісний підхід потребує від тренера дуже великих витрат часу, моральних сил, які обмежені, як правило, їх бракує на всіх. Основне завдання тренера на цьому етапі вдосконалення перспективного стилю ведення сутички, що відповідає індивідуальним здібностям особливостям.

Дані літератури показують також, що великі невинуваті втрати обдарованих борців у юнацькій боротьбі зумовлені найчастіше форсуванням підготовки. Посилене вдосконалення провідних якостей борця приносить швидкий результат обдарованим спортсменам їх тренерам, но у подальшому негативно позначається на зростанні успішності дорослого борця. За короткий термін борець досягає успіху за рахунок перенапруги фізичних та психологічних сил. Потім настає виснаження сил та спад результативності. Тому надмірні участі в змаганнях, часта згонка ваги виснаження фізично та морально молодого борця [23, 46].

Друга важлива причина - це низький рівень техніко-тактичної підготовки обдарованих молодих борців. У юнацькому спорті недоліки техніко-тактичної підготовки непомітні при домінуванні природних силових, швидкісних, координаційних або функціональних переваг. Однак у дорослому віці ліквідувати втрачені можливості юнацького віку для розвитку техніко-тактичної майстерності дуже непросто. Підвищена емоційність, рухливість нервової системи і моторики в цілому, характерні для ранньої юності, тепер уже (для дорослого спортсмена) знижені і для усунення недоліків техніки тактики потрібно значно більшої енергії і час від часу. Випередження або відставання в біологічному розвитку (біологічної зрілості) можливо в межах двох - трьох років, що може бути висловлювати значні відмінності в

спортивних результатах. Орієнтація лише на паспортний вік призводить тому, що юнаки з пізнім розвитком не отримують належної уваги тренера, втрачають мотивацію і йдуть зі спорту. Досвід показує, що успіху домагаються спортсмени з середніми чи пізнім розвитком. В кінцевому рахунку, цей також знижує ефективність роботи тренера [4, 17, 21].

У момент переходу молодого борця у дорослу групу при недостатній ще морально-вольовій підготовці боротьба більш сильним досвідченим суперником може призвести до втрати впевненості в своїх силах, зниження рівня мотивації та уповільнення зростання майстерності. Спортивними психологами помічено, що основною мотивацією в таких випадках часто є страх. Спортсмен намагається не зробити помилок, щоб не програти. Однак для успішної боротьби потрібно впевненість у собі і певна ступінь ризику. Надмірна обережність веде, в кінцевому рахунку, к не досить ефективним діям. Спортсмени з високим рівнем боязні невдач у більшій мірі схильні до травматизму, вони не реалізують свій потенціал повністю, оскільки не розвивають у належній мірі внутрішню мотивацію – постійно працювати в умовах частих невдач. Підвищення рівня позитивної мотивації та створення установки на перемогу в цих умовах істотно залежить від здатності тренера і формується їм шляхом винагороди, адекватного потребам спортсмена [11, 12, 39, 41].

Для досягнення високого спортивного результату на міжнародних змаганнях дорослих, необхідно вже в молодіжному спорті досягти крайньої межі того ж рівня. З усіх дорослих спортсменів України досягли міжнародного результату серед дорослих, 24% раніше ставали призерами чемпіонатів світу та Європи серед юніорів, 70% були призерами серед молоді 88% входили до п'ятірки кращих на чемпіонатах світу або Європи. Всі 34 борці входили в число лідерів за результатами юнацьких молодіжних змагань. Близькі результати отримані для турецьких і угорських борців. Так, зокрема, всі угорські борці входили в п'ятірку кращих на чемпіонатах світу або Європи серед молоді [19, 20, 23, 40].

Перехід з молодіжної боротьби до дорослої особливо складний і суперечливий. Дуже багато успішних борців-юніорів часто через помилки в системі підготовки не висуваються в числі призерів міжнародних змагань серед дорослих. Можна виділити п'ять основних причин цих втрат - форсування підготовки в юнацькому віці; слабка техніко-тактична підготовка в цей же період, яка компенсувалася природною обдарованістю; орієнтація лише на паспортний вік у процесі тренування; страх програти в період переходу до боротьби з дорослими; Витрати виховання (самовпевненість, самозаспокоєність, зниження рівня вимог до себе) [11, 12, 39, 41].

В той час як, боротьба як вид спорту займає лідируючу позицію в країні, а наша збірна завжди займала високі позиції серед команд світу. Вона була представлена на всіх Іграх Олімпіад. Аналіз виступів збірної команди на офіційних міжнародних змаганнях дозволяє виявити тенденції та особливості розвитку спортивної боротьби в Україні та дати певні рекомендації з відбору у системі підготовки спортсменів. Це є актуальним завданням спорту найвищих досягнень.

Висновки до розділу 1

1. Системоутворюючим фактором спорту є змагання, що визначають систему організації, методики і підготовки спортсменів. Спортивні змагання дозволяють оцінити дієвість організаційних і матеріально-технічних основ підготовки та відбору спортсменів, ефективність системи підготовки фахівців, результативність науково-методичного забезпечення тощо. Аналіз організаційних основ змагань дозволяє виявити принципи, умови їх проведення, зміни самої системи змагань, як реакції на сучасні тенденції розвитку спорту.

Рівень результатів в сучасному спорті настільки високий, що для їх досягнення спортсмену необхідно володіти рідкісними морфофункціональними даними, унікальним поєднанням комплексу фізичних

і психічних здібностей, що знаходяться на найвищому рівні розвитку. Таке поєднання навіть при найбільш сприятливій побудові багаторічної підготовки і наявності усіх необхідних умов зустрічається дуже рідко. Тому однією з центральних в системі підготовки спортсменів вищої кваліфікації є проблема спортивного відбору і орієнтації підготовки спортсменів.

2. В процесі відбору і орієнтації використовуються різноманітні дослідження, які дозволяють отримати достатньо повну інформацію про спортсмена: стан здоров'я і рівень фізичного розвитку; особливості тіло будови; особливості біологічного дозрівання; властивості нервової системи; функціональні можливості і перспективи удосконалення важливих систем організму спортсмена; рівень розвитку фізичних якостей і перспективи їх удосконалення; здібності до засвоєння спортивної техніки і тактики; здібності до перенесення тренувальних і змагальних навантажень, інтенсивного протікання відновних процесів; психофізіологічні здібності; - психологічні здібності; рівень спортивної майстерності та здібності реалізовувати її в екстремальних умовах; спортивний результат. Завдання конкретного етапу відбору і орієнтації визначають роль і значення інформації, отриманої з кожного вказаного напрямку.

Критеріями відбору у боротьбі є як спортивні досягнення борця, так і його фізичні та психологічні характеристики, параметри силових, швидкісних та витривалісних характеристик у динаміці, стан здоров'я та його зміни протягом навантажень тощо. Отже, доцільно детально вивчити існуючі критерії відбору та вплив кожного з критеріїв на остаточну результативність спортивної кар'єри борця.

3. Рівень підготовленості борців, що виступають на головних міжнародних змаганнях з боротьби, сьогодні дуже високий. в умовах сучасних великих змагань визначальним спеціальним якістю борця стає надійність його захисних і атакуючих дій. Пошук індивідуальних показників, які забезпечують б цю надійність, одна з найважливіших завдань спортивного відбору борців. Дані літератури показують також, що великі невинуваті втрати обдарованих

борців у юнацької боротьбі зумовлені найчастіше форсуванням підготовки. Посилене вдосконалення провідних якостей борця приносить швидкий результат обдарованим спортсменам їх тренерам, но у подальшому негативно позначається на зростанні успішності дорослого борця. Вік 18 - 20 років є дуже важливим періодом в біографії молодих людей. У соціально-психологічному плані їм доводиться вирішувати складні завдання вибору подальшого життєвого шляху, майбутньої професії, супутника життя тощо. Цей же період відповідає переходу з групи молоді у групу дорослих. Для тренера завдання прогнозування і відбору у цей короткий інтервал часу стають особливо гостро. Спортивний результат є важливим критерієм відбору на цьому етапі підготовки.

Перспективними борцями-кадетами можна вважати тих спортсменів, які на чемпіонатах України за своїм віком входять до п'ятірки кращих (критерій відбору кадетського етапу).

Перспективними борцями-юніорами можна вважати тих, які вже на чемпіонатах світу чи Європи за своїм віком входять до п'ятірки кращих (критерій відбору для юніорського етапу). Поняття «перспективний борець» означає, що юний спортсмен у майбутньому здатен завоювати медаль на офіційних міжнародних змаганнях (чемпіонати світу та Європи, кубки світу та ігри Олімпіад).

РОЗДІЛ 2. МЕТОДИ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

2.1. Методи дослідження

Відповідно до поставлених завдань нашого дослідження були відібрані адекватні методи дослідження, апробація яких у практиці педагогіки, психології, фізичного виховання та спорту підтвердила їх об'єктивність, інформативність та надійність.

Для вирішення поставлених завдань використовувалися такі методи дослідження:

- аналіз та узагальнення науково-методичних літературних джерел та джерел мережі інтернет;
- аналіз змагальної діяльності борців;
- методи математичної статистики.

2.1.1. Аналіз та узагальнення науково-методичних літературних джерел та джерел мережі інтернет.

Аналіз та узагальнення науково-методичної літератури та досвіду передової практики. Вивчення науково-методичної літератури проводилося з метою аналізу сучасних тенденцій системі підготовки спортсменів та особливостей відбору; пошуку, систематизації та узагальнення даних щодо аналізу змагальної діяльності та результатів виступів спортсменів-борців.

Метод концептуально-порівняльного аналізу дозволив зіставити наявні у літературі теоретичні підходи до визначення та обґрунтування наукової проблеми, спроектувати основні завдання дослідження.

Структурно-системний аналіз літературних джерел з питання системи відбору спортсменів, зокрема борців дозволив виділити структуру, характеристики та критерії відбору борців на різних етапах підготовки, а також визначити важливість спортивного результату у системі відбору.

2.1.2. Аналіз змагальної діяльності борців.

Проаналізовано всі виступи збірної України на чемпіонаті Європи серед кадетів з 2000 по 2010 роки. Також проаналізовані всі виступи збірної України на чемпіонаті Європи та світу серед юніорів з 2000 по 2010 роки. Було підраховано кількість учасників, кількість переможців, кількість медалістів окремо для кожного року виступу.

З метою визначення значення спортивного результату, було проаналізована подальша кар'єра всіх учасників чемпіонатів Європи серед кадетів та визначення наступні характеристики:

- відсоток спортсменів які змогли вибори право участі та прийняли участь на міжнародних змагання серед юніорів;
- відсоток спортсменів які посіли призові місця на міжнародних змагання серед юніорів;
- відсоток спортсменів які змогли вибори право участі та прийняли участь на міжнародних змагання серед дорослих;
- відсоток спортсменів які посіли призові місця на міжнародних змагання серед дорослих.

Аналіз проводився окремо для кадетів, які були призерами на чемпіонаті Європи та спортсменів, які не посіли призових місць. Порівняльний аналіз дозволив визначити наскільки здобути призові місця важливі на даному етапі спортивних кар'єри.

Аналогічний аналіз було проведено для всіх учасників чемпіонатів Європи серед юніорів та визначення наступні характеристики:

- відсоток спортсменів які змогли вибори право участі та прийняли участь на міжнародних змагання серед дорослих;
- відсоток спортсменів які посіли призові місця на міжнародних змагання серед дорослих.

Вихідні дані виступів взяті з офіційного сайту міжнародної федерації боротьби United World Wrestling (unitedworldwrestling.org) [62].

2.1.3. Методи математичної статистики.

Для статистичної обробки даних та графічного представлення результатів дослідження використовувалася програма MS Excel.

Визначалося загальна кількість спортсменів, підраховувалися кількості груп спортсменів за певними ознаками. Також визначалися відсоткові значення від загальної кількості спортсменів за певними ознаками.

2.2. Організація дослідження

Дослідження були проведені на кафедрі спортивних єдиноборств та силових видів спорту Національного університету фізичного виховання і спорту України. Дослідження передбачало три етапи поступового вирішення завдань дослідження.

На першому етапі (вересень 2020 р. – грудень 2020 р.) був проведений аналіз науково – методичної літератури з проблеми дослідження, визначені та сформульовані мета та завдання, відібрані та апробовані методи дослідження, визначені предмет і об'єкт дослідження.

На другому етапі (січень 2021 р. – травень 2021 р.) було проаналізовано виступи збірної України з греко-римської боротьби на чемпіонатах Європи серед кадетів та юніорів з 2000 по 2010 роки. Також були проаналізовані подальші здобутки спортсменів збірної у юніорському та дорослому віці. Проаналізовано 111 спортивних кар'єр спортсменів-кадетів та 157 спортивних кар'єр спортсменів-юніорів.

На третьому етапі дослідження (червень 2021 р. – жовтень 2021 р.) було проведено узагальнення отриманих даних, зроблено висновки та здійснено написання кваліфікаційною роботи.

РОЗДІЛ 3. АНАЛІЗ ВИСТУПІВ БОРЦІВ ЗБІРНОЇ УКРАЇНИ

Спортивні змагання в олімпійському спорті є центральним елементом, який, як стверджує В.М. Платонов [30, 31], «визначає всю систему організації, методики і підготовки спортсменів для результативної змагальної діяльності. Без змагань неможливе існування самого спорту».

Аналіз виступів збірних команд з боротьби на офіційних міжнародних змаганнях дозволяє визначити особливості та тенденції розвитку цих видів спорту в Україні. Це є актуальним завданням спорту вищих досягнень.

Аналізу виступів наших збірних команд з різних видів спорту присвячено досить велику кількість робіт. За виступами наших спортсменів пильно спостерігають різні комітети і федерації, які регулярно підводяться підсумки, робляться висновки і намічають перспективи подальшого розвитку. Національний олімпійський комітет України постійно проводить аналіз виступів збірних команд на Олімпійських Іграх. Міжнародні та національні федерації з видів боротьби проводять досить глибокий аналіз виступів збірних команд на всіх офіційних міжнародних змаганнях і виявляють деякі особливості і тенденції розвитку певних видів боротьби в цілому.

3.1 Аналіз виступів борців на чемпіонаті Європи серед кадетів

В даному розділі наведено результати аналізу виступів збірної України на чемпіонаті Європи серед кадетів. Обрано період часу з 2000 по 2010 роки з позиції таких міркувань. По-перше, у цей час на змаганнях серед кадетів приймають участь спортсмени, які прийшли займатися у секції у час незалежності України і їх навчально-тренувальний процес повністю проходив у системі підготовки спортсменів України. По-друге, то теперішнього часу (2021 рік), вони вже пройшли всі етапи становлення спортивної кар'єри та досягли певних результатів, які можна проаналізувати.

У таблиці 3.1. представлені кількість спортсменів, які приймали участь у чемпіонаті Європи серед кадетів у складі збірної України з греко-римської боротьби та їх результати з 2000 по 2010 роки: кількість переможців та призерів.

Таблиця 3.1

Кількість спортсменів збірної України з греко-римської боротьби, які прийняли участь на чемпіонатах Європи серед кадетів

Рік	Загальна кількість спортсменів збірної України	Кількість переможців	Кількість призерів	Кількість не призерів
2000	10	0	3	7
2001	7	0	2	5
2002	20	2	4	16
2003	10	1	6	4
2004	10	1	3	7
2005	4	1	2	2
2006	10	0	2	8
2007	10	0	3	7
2008	10	0	3	7
2009	10	0	1	9
2010	10	1	2	8

Згідно аналізу таблиці 3.1., кількість учасників майже завжди було максимальною – 10 спортсменів. У деякі роки вона трохи зніжувалася з певних обставин та у 2002 році збільшилася, тому що чемпіонат Європи проходив на території України та було дозволенна більша кількка (по два представника у кожній вазі). Також у 2002 році найбільша кількість переможців (2 золоті медалі). У 2003, 2004 та 2005 здобували одну золоту медаль, загальна кількість за розглянутий період становить 5 (5,0 % від загальної кількості виступів) золотих медалей.

За розглянутий період, призерами стали 31 (27, 9 %) спортсмен. Призером вважається спортсмен, які посів з 1 по 3 місця включно, отримав медаль (розділ 2). Найбільша кількість виграно призових місць у 2002 (4 медалі) та 2003 (6 медалей) роках. Найменша кількість призерів (1 атлет) у 2009 році. Слід констатувати, що на всіх розглянутих змаганнях збірна України отримувала призові місця. Є певна тенденція до зниження результатів

починаючи з 2005 року, але не суттєва. У таблиці 3.2. представлено кількість учасників та їх подальші досягнення на змаганнях серед юніорів та дорослих в залежності від рік виступів.

Таблиця 3.2

Кількість борців-учасників чемпіонатів Європи та їх подальші досягнення

Рік	Кількість борців	Кількість борців-учасників на змагання серед юніорів	Кількість борців-призерів на змагання серед юніорів	Кількість борців-учасників на змагання серед дорослих	Кількість борців-призерів на змагання серед дорослих
2000	10	3	1	3	0
2001	7	5	3	4	2
2002	20	7	2	3	2
2003	10	4	3	1	0
2004	10	5	2	4	0
2005	4	4	3	1	0
2006	10	3	2	2	2
2007	10	3	2	2	2
2008	10	5	3	4	1
2009	10	4	1	1	0
2010	10	6	1	3	0

Аналіз результатів показав, на зважаючи на рік участі у змаганнях серед кадетів, хтось зі складу збірної зміг пройти відбір на рівні юніорів та прийняв участь на міжнародних змаганнях (чемпіонат континенту або світу). Більш того частина з них зайняли призові місця. В той же час, частина спортсменів, які буди учасниками серед кадетів, перешли у дорослий спорт та змогли бути лідерами на прийняли участь у міжнародних змаганнях. Слід зазначити, що успішні юнаки, які приймали участь у 2000, 2003, 2004, 2005, 2009 та 2010 роках не змогла досягнути результатів серед дорослих взагалі. Є певна тенденція до зменшення у 2009 та 2010 роках, кількості спортсменів які отримали досягнення у подальший кар'єрі.

Проведемо більш детальний аналіз. Для порівняння важливості досягнення успіху (1-3 місце) на змаганнях серед кадетів на подальші досягнення борців у майбутньому окремо розглянемо досягнення призерів та спортсменів, які зайняли місця з 4 та нижче (не призери). У таблиці 3.3. наведені результати кількості призерів на чемпіонатах Європи серед кадетів та

їх подальші здобутки: кількість учасників та призерів на змагання серед юніорів та серед дорослих окремо.

Таблиця 3.3

Кількість борців-призерів чемпіонатів Європи та їх подальші досягнення

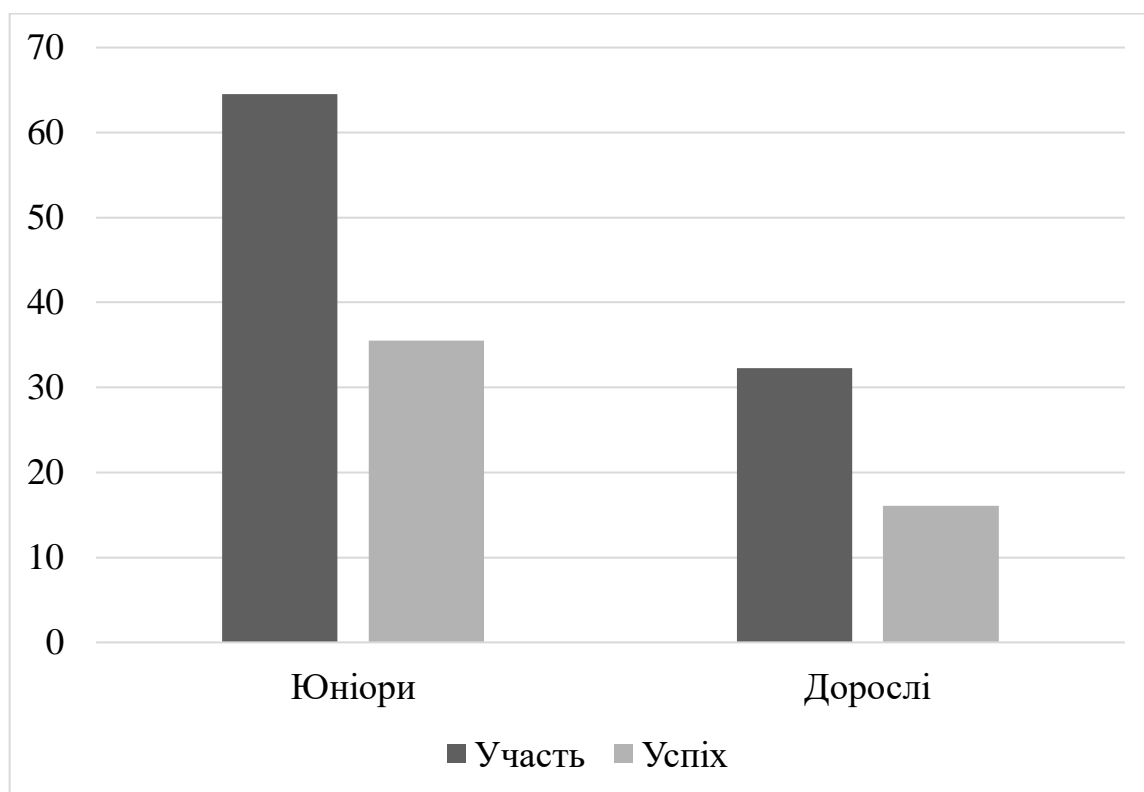
Рік	Кількість борців	Кількість борців-учасників на змагання серед юніорів	Кількість борців-призерів на змагання серед юніорів	Кількість борців-учасників на змагання серед дорослих	Кількість борців-призерів на змагання серед дорослих
2000	3	1	0	1	0
2001	2	1	1	1	1
2002	4	3	0	0	0
2003	6	2	1	0	0
2004	3	3	2	2	0
2005	2	2	2	0	0
2006	2	1	1	1	1
2007	3	2	2	2	2
2008	3	3	2	2	1
2009	1	0	0	0	0
2010	2	2	0	1	0

Аналіз таблиці 3.3. показав, що достатня кількість спортсменів серед призерів чемпіонату Європи серед кадетів продовжила виступати на змагання високого рівня серед юніорів. Тільки у 2009 році, склад збірної України не продовжив виступу. В той же, склад збірної України 2002, 2003, 2005 та 2009 років не змогли вийти на рівень лідерів країни серед дорослих.

На рис. 3.1. наведено усереднені дані у відсотках для всіх борців-призерів з 2000 по 2010 роки на чемпіонатах Європи: учасники та призери серед юнаків та дорослих.

Більше половини призерів-кадетів (64,5 %), змогли бути вибороти путівку на міжнародні змагання серед юніорів та прийняли в них участь, але тільки 35,5 % є призерами даних змагань. Це становить різницю майже в два рази. Майже третя частина спортсменів, які були успішними на рівні кадетів (32,3 %) стали учасниками міжнародних змагань серед дорослих (чемпіонати континентів, світу, Олімпійські ігри). Приблизно половина з них (16,1 % від загальної кількості) зайняла призові місця. Отже, слід констатувати, що показник успіху серед кадетів (зайняте призове місце на чемпіонаті Європи) статистично показує наступну тенденції: більше половини спортсменів з них

приймають участь серед юніорів, третина серед дорослих та приблизно тільки кожен 8 з них досягає успіху серед дорослих.

Рис. 3.1. Відсоток борців-призерів, які приймали участь та досягли успіху на змаганнях серед юніорів та дорослих

У таблиці 3.4. представлені результати виступів спортсменів, які не посіли призових місць на чемпіонаті Європи серед кадетів та їх подальші досягнення по рокам. Слід зазначити, що ці борці були кращими на чемпіонаті держави та вибороли право участі на цих змаганнях, то можу вважати їх теж в певній мірі перспективними борцями серед кадетів.

Аналіз результатів виступів спортсменів, які не посіли призові місця на чемпіонатах Європи серед кадетів показав: частка спортсменів з кожного складу збірної продовжували змагатися на рівні юніорів. Але зі складу команди 2004 та 2007 років, жодного борця не змогли досягнути призових місць на міжнародних змаганнях серед юніорів. На змагання серед дорослих, тільки складу збірної 2007 роки не приймав участі, але в той же час тільки

декілька спортсменів змогли досягнути успіху на міжнародних змаганнях зі складу збірних 2001, 2002 та 2006 років.

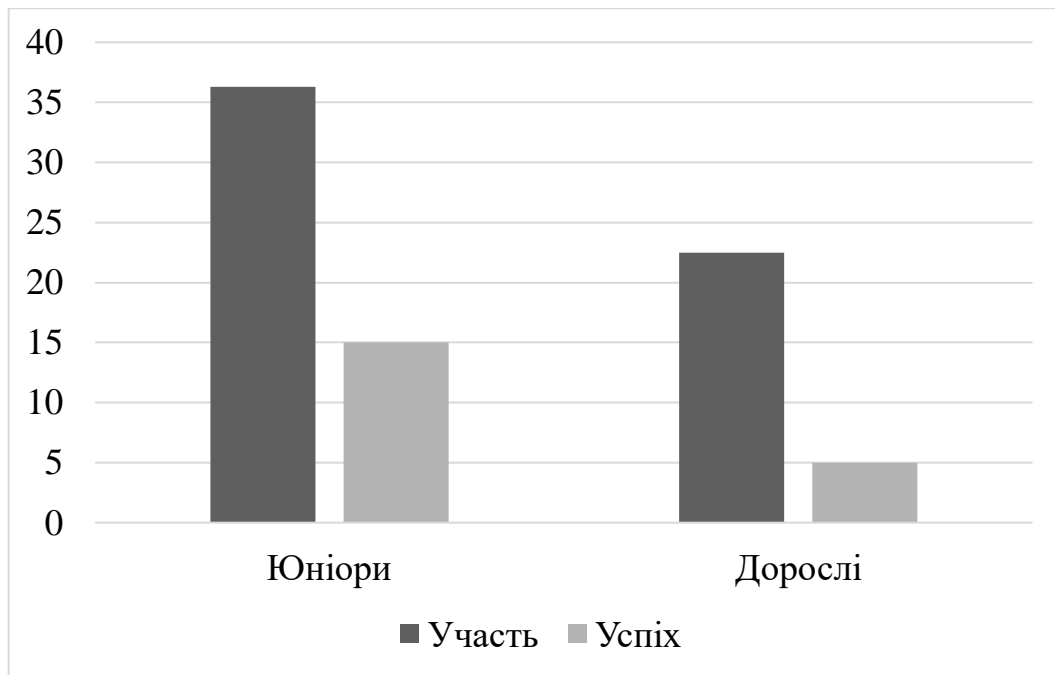
Таблиця 3.4

Кількість борців, які не зайняли призових місць на чемпіонаті Європи та їх подальші досягнення

Рік	Кількість борців	Кількість борців-учасників на змагання серед юніорів	Кількість борців-призерів на змагання серед юніорів	Кількість борців-учасників на змагання серед дорослих	Кількість борців-призерів на змагання серед дорослих
2000	7	2	1	2	0
2001	5	4	2	3	1
2002	16	4	2	3	2
2003	4	2	2	1	0
2004	7	2	0	2	0
2005	2	2	1	1	0
2006	8	2	1	1	1
2007	7	1	0	0	0
2008	7	2	1	2	0
2009	9	4	1	1	0
2010	8	4	1	2	0

Можна відстежити певну тенденцію до зниження кількості учасників та призерів серед юніорів та дорослих з роками за розглянутий період. На рис. 3.2. представлені загальна кількість спортсменів у відсотках, які змогли продовжити кар'єру на високому міжнародному рівні серед юніорів та дорослих.

Трохи більш третью частини спортсменів (36,3 %) не призерів змогли вибороти путівку на участь у змагання серед юніорів та тільки 15,0 % змогли досягнути успіху на цих змаганнях. 22,5 % борців представляли нашу збірну на змаганнях серед дорослих та тільки 5 % посіли призові місця на цих змаганнях.

Рис. 3.2. Відсоток не призерів, які приймали участь та досягли успіху на змаганнях серед юніорів та дорослих

Зроблено порівняльний аналіз між досягненнями спортсменів, хто посів призові місця та не призерами. Майже за всіма розглянутими показниками призери кращі у два рази проти не призерів. Так відсоток спортсменів, які змогли вибороти путівку на участь у міжнародних змаганнях серед дорослих у 1,45 вищу у призерів, а відсоток спортсменів, які змогли досягнути успіху на цих змаганнях – 3,2 рази. Отже, є досить суттєва різниця між майбутніми досягненнями призерів та не призерів чемпіонатів Європи серед кадетів.

3.2. Аналіз виступів борців на чемпіонаті Європи серед юніорів

Наступним етапом аналізу є результати виступів спортсменів збірної України з греко-римської боротьби на чемпіонаті Європи серед юніорів (вік від 18 до 20 років) з 2000 по 2010 рік. Послідовно розглянуто досягнення у подальшій спортивній кар'єрі (дорослі) всіх спортсменів, окремо медалістів та не медалістів. У таблиці 3.5. представлені кількість спортсменів, які приймали участь у змаганнях та їх досягнення в залежності від року.

Слід зазначити, що чемпіонат Європи серед юніорів з греко-римської боротьби не проводився у 2001 та 2003 роках.

Таблиця 3.5

Кількість спортсменів збірної України з греко-римської боротьби, які прийняли участь на чемпіонатах Європи серед юніорів

Рік	Загальна кількість спортсменів збірної України	Кількість переможців	Кількість призерів	Кількість не призерів
2000	9	0	2	7
2002	9	0	4	5
2004	7	0	3	4
2005	4	1	3	1
2006	8	2	5	3
2007	8	0	4	4
2008	8	1	3	5
2009	8	0	2	6
2010	8	0	2	6
2010	8	1	2	6
2011	9	0	2	7

Збірна України з греко-римської боротьби була представлена майже повним складом на кожному чемпіонаті Європи у продовж розглянутого періоду. На кожному чемпіонаті Європи було щонайменше 2 призери, в той час як максимальна кількість була у 2006 році – 5 борців, які здобули медалі. Найбільша кількість переможців (2 спортсмена) у складі нашої збірної також було у 2006 році. По одній золотій медалі боці виграли у 2005, 2008 та 2010 році. В цілому 6,5 % спортсменів здобули золоті медалі чемпіонату Європи серед юніорів серед всіх спортсменів збірної за період, якій розглядається. У таблиці 3.6 Представлена кількість спортсменів-учасників та їх подальші здобутки у дорослому віці.

Аналіз таблиці показав, що з кожного складу що найменше 2 спортсмена змогли продовжити свої виступи на міжнародних змаганнях серед дорослих. Таз кожного складу збірної (крім збірної складу 2009 року), хтось з борців досягав успіху на змагання такого рівня. Найбільш талановитою молодь була у складі 2000 та 2010 років – по три представники зі збірної досягли високих результатів на міжнародних змаганнях (призові місця на чемпіонаті Європи,

світу або Олімпійських іграх). В той же час є певна тенденція до зниження після 2006 року по кількості здобутих винагород серед дорослих.

Таблиця 3.6

Кількість борців-учасників
чемпіонатів Європи серед юніорів та їх подальші досягнення

Рік	Кількість борців	Кількість борців-учасників на змагання серед дорослих	Кількість борців-призерів на змагання серед дорослих
2000	9	4	3
2002	9	3	1
2004	7	5	2
2005	4	2	2
2006	8	4	2
2007	8	4	1
2008	8	2	1
2009	8	3	0
2010	8	5	3
2011	8	4	1

У таблиці 3.7 представлено кількість спортсменів, які здобули медалі на чемпіонаті Європи серед юніорів та їх подальші досягнення на змагання серед дорослих.

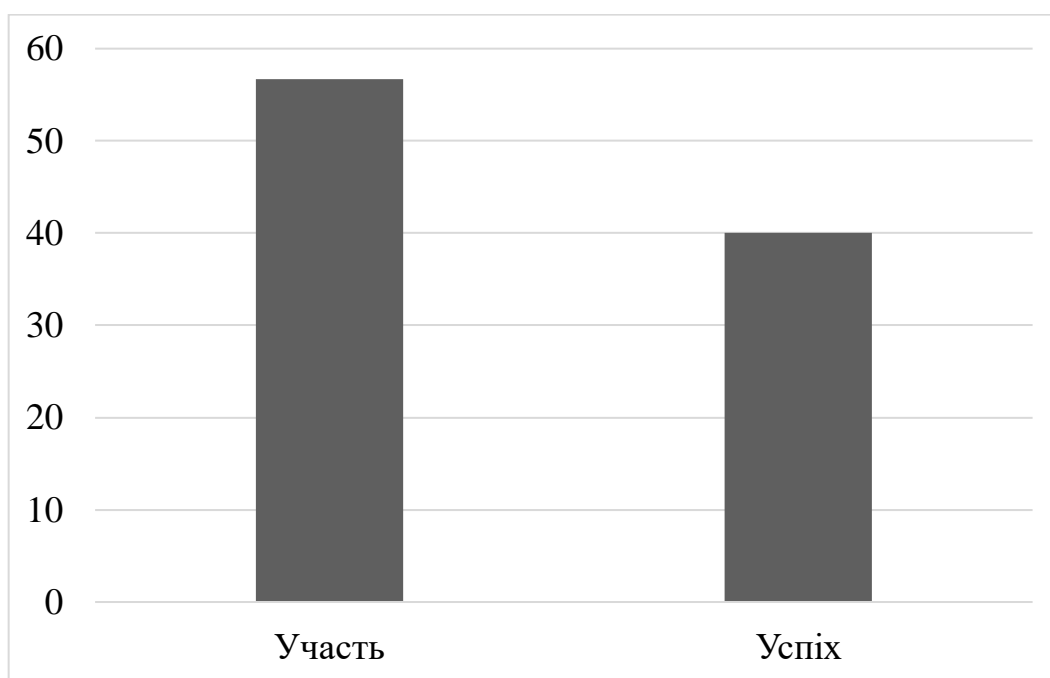
Таблиця 3.7

Кількість борців-учасників
чемпіонатів Європи серед юніорів та їх подальші досягнення

Рік	Кількість борців	Кількість борців-учасників на змагання серед дорослих	Кількість борців-призерів на змагання серед дорослих
2000	2	2	1
2002	4	1	1
2004	3	2	1
2005	3	2	2
2006	5	3	2
2007	4	2	1
2008	3	1	1
2009	2	0	0
2010	2	2	2
2011	2	2	1

Слід відзначити, що у певні роки (2000, 2010, 2011) всі спортсмени, які здобули медалі на чемпіонаті Європи змогли стати лідерами у своїй ваговій категорії та вибороти путівку на міжнародні змагання серед дорослих. Тільки в 2009 році, представники збірної України не змогли досягнути успіхів серед дорослих, в інші розглянутого періоду були досягнення серед спортсменів.

На рис. 3.3. представлено загальна кількість спортсменів-призерів, які прийняли участь та досягнули результату на змаганнях серед дорослих.

Рис. 3.3. Відсоток призерів чемпіонату Європи серед юніорів, які приймали участь та досягли успіху на змаганнях серед дорослих

Більше половини спортсменів (56,7 %) змогли вибороти право участі на змаганнях серед дорослих на високому міжнародному рівні. Достатня кількість (40,0 %) досягла успіху на цих змаганнях, це 70,5 % від спортсменів, які приймали участь. Отже даний показник є досить важливим критерієм для прогнозування подальшої кар'єри спортсмена. Він може бути використаний у системі відбору спортсменів, а також при плануванні та корекції навчально-тренувального процесу.

Кількість спортсменів не призерів чемпіонату Європи серед юніорів та їх подальші досягнення серед дорослих в залежності від року виступу представлені у таблиці 3.8.

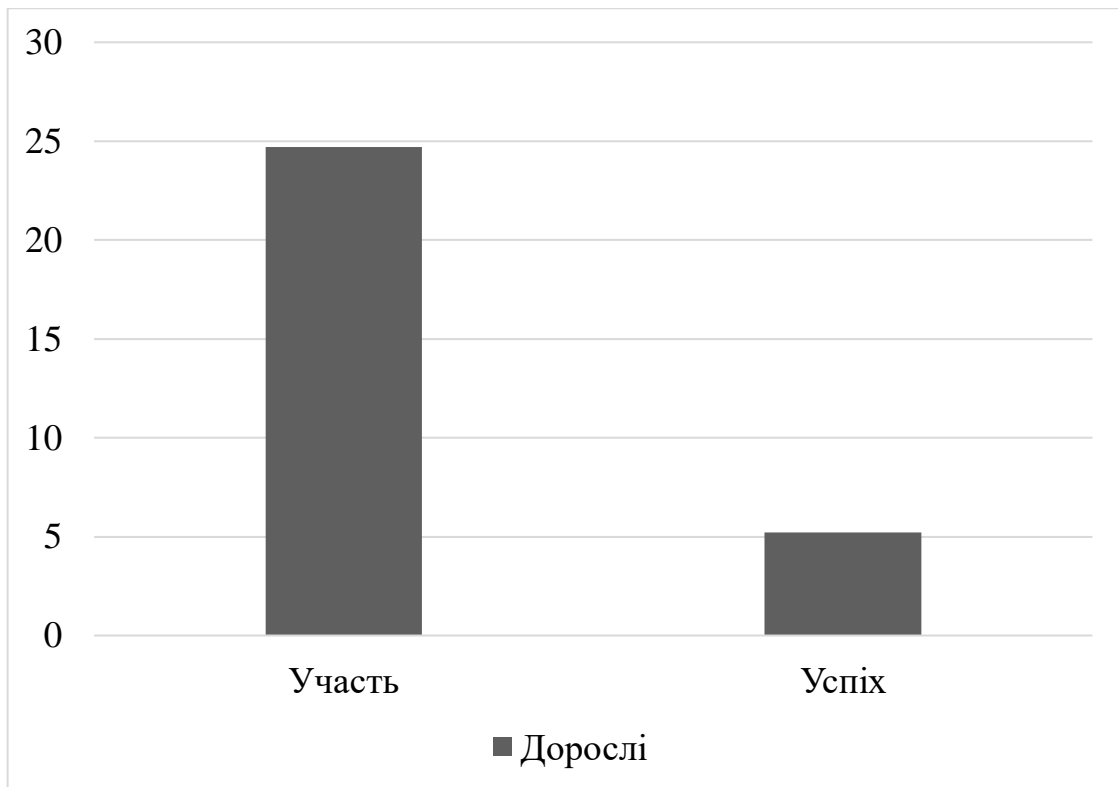
Таблиця 3.8

Кількість борців, які не зайняли призових місць на чемпіонаті Європи серед юніорів та їх подальші досягнення

Рік	Кількість борців	Кількість борців-учасників на змагання серед дорослих	Кількість борців-призерів на змагання серед дорослих
2000	7	2	2
2002	5	2	0
2004	4	3	1
2005	1	0	0
2006	3	1	0
2007	4	2	0
2008	5	1	0
2009	6	3	0
2010	6	3	1
2011	6	2	0

Найбільш результативний є склад збірної 2004, 2009 та 2010 – по три представники змогли вибороти право представляти нашу державу на міжнародних змагання серед дорослих, також слід відмітити склад 2000 року, з якого два спортсмена досягли успіху серед дорослих. Також по одну представнику досягли успіху зі складу збірної 2004 та 2010 року. Спортсмени складу 2006 та 2008 років мають тільки одного представника серед учасників змагань на дорослому рівні.

На рис. 3.4. представлені загальна кількість не призерів чемпіонату Європи серед юніорів, які приймали участь та досягли успіху у змаганнях серед дорослих за всі роки.

Рис. 3.4. Відсоток не призерів чемпіонату Європи серед юніорів, які приймали участь та досягли успіху на змаганнях серед дорослих

Майже кожен четвертий спортсмен (24,7 %) виборів можливість приймати участь у міжнародних змаганнях серед дорослих. Але досить мали відсоток спортсменів досягли успіху (5,2 %) на дорослому рівні.

Проводивши порівняльний аналіз призерів та не призерів, слід констатувати, що призери чемпіонату Європи серед юніорів досягають більш значних результатів в майбутньому: змогли вибороти право участі на змагання серед дорослих 56,7 % проти 24,7 % та здобули медаль на цих змаганнях 40,0 % проти 5,2 %.

Отже, призери юніорських чемпіонатів Європи у 2,3 частіші виборюють право участі на змагання серед дорослих та у 7,7 разів більше стають призерами цих змагань.

3.3. Аналіз виступів борців на чемпіонаті світу серед юніорів

Проведено аналіз виступів борців на чемпіонатах світу серед юніорів з метою порівняння їх результатів з результатами спортсменами-учасниками чемпіонатів Європи серед юніорів. Слід зазначити, що чемпіонат світу серед юніорів з греко-римської боротьби не проводився у 2002 та 2004 роках.

У таблиці 3.9. представлені кількість спортсменів, які прийняли участь у чемпіонах світу серед юніорів та їх здобутки в залежності від року виступу.

Таблиця 3.9

Кількість спортсменів збірної України з греко-римської боротьби, які прийняли участь на чемпіонатах Європи серед юніорів

Рік	Загальна кількість спортсменів збірної України	Кількість переможців	Кількість призерів	Кількість не призерів
2000	9	3	5	4
2001	9	0	2	7
2003	8	0	1	7
2005	8	0	1	7
2006	8	0	3	5
2007	7	0	3	4
2008	8	0	1	7
2009	7	0	0	7
2010	8	1	3	5
2011	8	0	2	6

За розглянутий період часу переможцями ставали чотири спортсмена (три спортсмена у 2000 році та один у 2010 році), це 5,0 % від загальної кількості спортсменів які приймали участь на чемпіонатах світу серед юніорів. Кількість переможців найбільша – п'ять осіб (2000 рік). В той же час у 2009 році взагалі відсутні призери та у 2003, 2005 та 2008 роках всього по одному призеру. Явних тенденцій по кількості переможців та призерів в залежності від років виступів не виявлено. У таблиці 3.10 представлені кількість

учасників чемпіонату світу з греко-римською боротьби серед юніорів та їх подальші досягнення серед дорослих.

Таблиця 3.10

Кількість борців-учасників
чемпіонатів світу серед юніорів та їх подальші досягнення

Рік	Кількість борців	Кількість борців-учасників на змагання серед дорослих	Кількість борців-призерів на змагання серед дорослих
2000	9	8	6
2001	9	6	5
2003	8	6	4
2005	8	3	1
2006	8	3	1
2007	7	3	1
2008	8	3	2
2009	7	3	3
2010	8	6	4
2011	8	4	2

У 2000, 2001, 2003 а 2010 роках, значна кількість спортсменів (більше половини), які приймали участь на чемпіонаті світу серед юніорів змогла вибороти право участі на міжнародних змагання серед дорослих. В інші роки ця кількість значно менше. Також слід зазначити, що з 2005 по 2007 роки тільки один представник складу збірної України серед юніорів зміг стати призером міжнародних змагань серед дорослих.

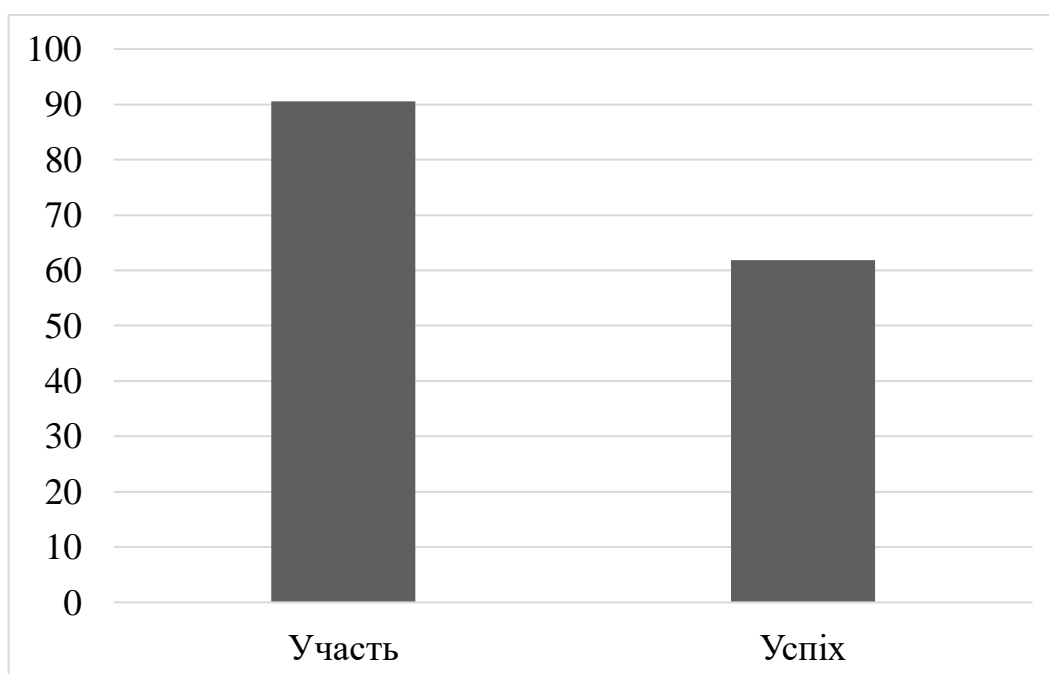
Кількість призерів чемпіонату світу серед юніорів та їх подальші досягнення представленні у таблиці 3.11.

Вибороти право приймати участь серед дорослих змогли всі спортсмени складу збірних наступних років – 2000, 2001, 2003, 2005, 2010 та 2011. Це досить вагомий показник, вірогідності продовження кар'єри спортсменом. Слід констатувати, що майже з кожного складу збірної хтось із спортсменів досягав успіху на міжнародних змаганнях серед дорослих, крім складу 2005 року.

**Кількість борців-призерів
чемпіонатів світу серед юніорів та їх подальші досягнення**

Рік	Кількість борців	Кількість борців-учасників на змагання серед дорослих	Кількість борців-призерів на змагання серед дорослих
2000	5	5	4
2001	2	2	2
2003	1	1	1
2005	1	1	0
2006	3	2	1
2007	3	2	1
2008	1	1	1
2009	0	0	0
2010	3	3	2
2011	2	2	1

На рис. 3.5. зображено загальна кількість спортсменів-призерів серед юніорів, які приймали участь та змогли досягнути успіху серед дорослих (результати представленні у відсотках).

Рис. 3.5. Відсоток призерів чемпіонату світу серед юніорів, які приймали участь та досягли успіху на змаганнях серед дорослих

Більше 90 % спортсменів, які були призерами на чемпіонаті світу серед юніорів змогли вибороти путівку на міжнародні змагання серед дорослих. Це досить високий показник, які є важливим для прогнозування виступів майбутніх спортсменів. Більше половини спортсменів (61,9 %) змогли досягнути успіху на змаганнях серед дорослих, що є теж досить суттєвим.

В порівнянні з подальшими досягненнями спортсменів, які були призерами на чемпіонаті Європи, то спортсмени призери чемпіонату світу серед юніорів в 1,6 більше у відсотках приймають участь серед дорослих та в 1,5 частіше стають призерами міжнародних змагань серед дорослих.

У таблиці 3.12 представлено кількість спортсменів, які не були призерами та їх подальші досягнення в залежності від року виступу на чемпіонаті світу серед юніорів.

Таблиця 3.12

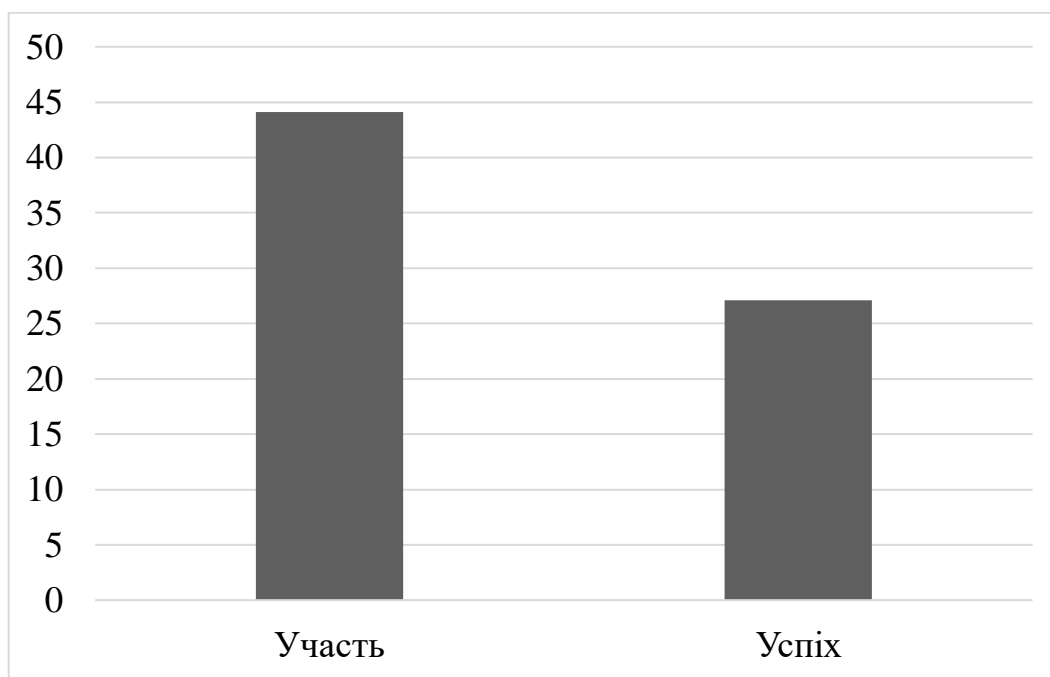
Кількість борців, які не зайняли призових місць на чемпіонаті світу серед юніорів та їх подальші досягнення

Рік	Кількість борців	Кількість борців-учасників на змагання серед дорослих	Кількість борців-призерів на змагання серед дорослих
2000	4	3	2
2001	7	4	3
2003	7	5	3
2005	7	2	1
2006	5	1	0
2007	4	1	0
2008	7	2	1
2009	7	3	3
2010	5	3	2
2011	6	2	1

Слід констатувати, що кожного року серед спортсменів, які не посіли призові місця були представники, які продовжили спортивну кар'єру серед дорослих; найменша кількість у 2006 та 2007 роках – по одному представнику (нажаль вони не змогли досягнути успіху серед дорослих). Найбільша кількість спортсменів, які посіли призові місця серед представників складу

2001, 2003 та 2009 років (по три призера міжнародних змагань серед дорослих).

Відсоток спортсменів, які змогли прийняти участь та посісти призові місця серед дорослих з не призерів чемпіонату світу серед юніорів зображено на рис. 3.6.

Рис. 3.6. Відсоток не призерів чемпіонату світу серед юніорів, які приймали участь та досягли успіху на змаганнях серед дорослих

Майже половина (44,1 %) не призерів змогли вибороти путівку на міжнародні змагання серед дорослих та прийняли там участь. В той же час, серед не призерів 27,1 % змогли досягнути успіху на змаганнях серед дорослих (чемпіонат Європи, чемпіонат світу або Олімпійські ігри).

Проводячи порівняльний аналіз з досягнень спортсменів не призерів чемпіонату світу та чемпіонату Європи серед юніорів, встановлено, що не призери чемпіонату світу в 1,8 разів частіше продовжують міжнародну кар'єру серед дорослих та у 5,2 разів частіше отримують медалі на міжнародних змаганнях.

Висновки до розділу 3

1. Аналіз виступів збірної України з греко-римської боротьби на чемпіонаті Європи серед кадетів показав, що переможцями стали 5,0 % спортсменів та 27,9 % призерами. Проведені дослідження показали, що певна кількість спортсменів продовжує виступати на високому у рівні, так значна частка призерів-кадетів (64,5 %), змогли вибороти путівку на міжнародні змагання серед юніорів та прийняли в них участь, але тільки 35,5 % є призерами даних змагань. В той же час, майже третя частина спортсменів (32,3 %), які були успішними на рівні кадетів стали учасниками міжнародних змагань серед дорослих; приблизно половина з них (16,1 % від загальної кількості) зайняла призові місця.

Різниця між призерами та не призерами у подальших досягненнях є досить вагомою: відсоток спортсменів, які змогли вибороти путівку на участь у міжнародних змаганнях серед дорослих у 1,45 вищу у призерів, а відсоток спортсменів, які змогли досягнути успіху на цих змаганнях – 3,2 рази більше.

2. Збірну України з греко-римської боротьби на чемпіонатах Європи серед юніорів з 2000 по 2011 представляло 77 спортсменів, з них в цілому 6,5 % спортсменів здобули золоті медалі та 39,0 % стали призерами.

Серед призерів чемпіонату, значна кількість спортсменів (56,7 %) змогли вибороти право участі на змаганнях серед дорослих на високому міжнародному рівні та певна частина (40,0 %) досягла успіху на цих змаганнях. Подальші досягнення не призерів чемпіонату Європи серед юніорів значно нижче: майже кожен четвертий спортсмен (24,7 %) виборов можливість приймати участь у міжнародних змаганнях серед дорослих, але мала частка з спортсменів (5,2 %) досягли успіху. Отже, призери юніорських чемпіонатів Європи у 2,3 частіше виборюють право участі на змаганнях серед дорослих та у 7,7 разів більше стають призерами цих змагань.

Даний показник можна розглядати, як досить важливий критерій для прогнозування подальшої кар'єри спортсмена. Він може бути використаний у

системі відбору спортсменів, а також при плануванні та корекції навчально-тренувального процесу.

3. За розглянутий період часу переможцями чемпіонату світу серед юніорів ставали чотири спортсмена, це 5,0 % від загальної кількості та 21 раз спортсмени збірної ставали призерами (26,2 %). Більше 90 % спортсменів, які буди призерами на чемпіонаті світу серед юніорів змогли вибороти путівку на міжнародні змагання серед дорослих та значна частка (61,9 %) змогли досягнути успіху на змаганнях серед дорослих. Це досить високий показник, які є важливим для прогнозування виступів майбутніх спортсменів. Спортсмени-призери чемпіонату світу серед юніорів в 1,6 частіше приймають участь серед дорослих та в 1,5 частіше стають призерами міжнародних змагань серед дорослих, ніж спортсмени-призери чемпіонату Європи серед юніорів.

Варто відзначити, що певна частка (44,1 %) не призерів змогли вибороти путівку на міжнародні змагання серед дорослих та 27,1 % змогли досягнути успіху на цих змаганнях. В той же час, даний показник у 5,2 рази вище ніж для не призери чемпіонату Європи серед юніорів.

ВИСНОВКИ

1. Рівень результатів в сучасному спорті настільки високий, що для їх досягнення спортсмену необхідно володіти рідкісними морфофункціональними даними, унікальним поєднанням комплексу фізичних і психічних здібностей, що знаходяться на найвищому рівні розвитку. Таке поєднання навіть при найбільш сприятливій побудові багаторічної підготовки і наявності усіх необхідних умов зустрічається дуже рідко. Тому однією з центральних в системі підготовки спортсменів вищої кваліфікації є проблема спортивного відбору і орієнтації підготовки спортсменів. В процесі відбору і орієнтації використовуються різноманітні дослідження, які дозволяють отримати достатньо повну інформацію про спортсмена.

Критеріями відбору у боротьбі є як спортивні досягнення борця, так і його фізичні та психологічні характеристики, параметри силових, швидкісних та витривалісних характеристик у динаміці, стан здоров'я та його зміни протягом навантажень тощо. Отже, доцільно детально вивчити існуючі критерії відбору та вплив кожного з критеріїв на остаточну результативність спортивної кар'єри борця.

Перспективними борцями-кадетами можна вважати тих спортсменів, які на чемпіонатах України за своїм віком входять до п'ятірки кращих (критерій відбору кадетського етапу). Перспективними борцями-юніорами можна вважати тих, які вже на чемпіонатах світу чи Європи за своїм віком входять до п'ятірки кращих (критерій відбору для юніорського етапу). Поняття «перспективний борець» означає, що юний спортсмен у майбутньому здатен завоювати медаль на офіційних міжнародних змаганнях (чемпіонати світу та Європи, кубки світу та ігри Олімпіад).

2. Аналіз виступів збірної України з греко-римської боротьби на чемпіонаті Європи серед кадетів показав, що переможцями стали 5,0 % спортсменів та 27,9 % призерами. Проведені дослідження показали, що певна кількість спортсменів продовжує виступати на високому у рівні, так значна

частка призерів-кадетів (64,5 %), змогли вибороти путівку на міжнародні змагання серед юніорів та прийняли в них участь, але тільки 35,5 % є призерами даних змагань. В той же час, майже третя частина спортсменів (32,3 %), які були успішними на рівні кадетів стали учасниками міжнародних змагань серед дорослих; приблизно половина з них (16,1 % від загальної кількості) зайняла призові місця.

Різниця між призерами та не призерами у подальших досягненнях є досить вагомою: відсоток спортсменів, які змогли вибороти путівку на участь у міжнародних змаганнях серед дорослих у 1,45 вищу у призерів, а відсоток спортсменів, які змогли досягнути успіху на цих змаганнях – 3,2 рази більше.

3. Аналіз виступів юніорів на чемпіонатах Європи з 2000 по 2011 показав, що з 77 спортсменів 6,5 % спортсменів здобули золоті медалі та 39,0 % стали призерами.

Серед призерів чемпіонату, значна кількість спортсменів (56,7 %) змогли вибороти право участі на змаганнях серед дорослих на високому міжнародному рівні та певна частина (40,0 %) досягла успіху на цих змаганнях. Подальші досягнення не призерів чемпіонату Європи серед юніорів значно нижче. Призери юніорських чемпіонатів Європи у 2,3 частіше виборюють право участі на змаганнях серед дорослих та у 7,7 разів більше стають призерами цих змагань.

За розглянутий період часу переможцями чемпіонату світу серед юніорів ставали чотири спортсмена, це 5,0 % від загальної кількості та 21 раз спортсмени збірної ставали призерами (26,2 %). Більше 90 % спортсменів, які буди призерами на чемпіонаті світу серед юніорів змогли вибороти путівку на міжнародні змагання серед дорослих та значна частка (61,9 %) змогли досягнути успіху на змаганнях серед дорослих. Спортсмени-призери чемпіонату світу серед юніорів в 1,6 частіше приймають участь серед дорослих та в 1,5 частіше стають призерами міжнародних змагань серед дорослих, ніж спортсмени-призери чемпіонату Європи серед юніорів.

Даний показник можна розглядати, як досить важливий критерій для прогнозування подальшої кар'єри спортсмена. Він може бути використаний у системі відбору спортсменів, а також при плануванні та корекції навчально-тренувального процесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абдуллев А., Ребар І. Особливості відбору спортсменів з вільної боротьби. Фундаментальні та прикладні дослідження: сучасні науково-практичні рішення і підходи. Збірник матеріалів І-ї Міжнар. наук.-практ. конф. 2016:269-71.
2. Абдуллаев АК. Педагогические основы спортивного отбора борцов. Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. 2011;(8):3-5.
3. Акоюян АО., Панков ВА., Ким АЮ. Формирование методики подготовки борцов греко-римского стиля в новых условиях соревновательной деятельности. Теория и практика физической культуры. 2006;(6):21-23.
4. Арзютов ГН. Многолетняя подготовка спортсменов. Киев: НПУ им. Драгоманова; 1999. 408 с.
5. Бальсевич ВК., Тереса Соха. Стратегия многолетней спортивной подготовки олимпийцев. Теория и практика физической культуры. 2011;(2):66-68.
6. Лапутін АМ., Гамалій ВВ., Архипов ОА та ін. Біомеханіка спорту: навчальний посібник. Київ: Олімпійська література; 2001. 319 с.
7. Бойко ВФ., Данько ГВ. Физическая подготовка борцов: учебное пособие. Киев: Олимпийская литература; 2004. 223 с.
8. Бойко ВФ., Малинский ИИ., Андрейцев ВА., Яременко ВВ. Соревновательная деятельность высоко-квалифицированных борцов вольного стиля на современном этапе. Физическое воспитание студентов. 2014;(4):13-19.
9. Васильев ГФ., Новиков АА., Крупник ЕЯ., Тиунова ОВ. Оценка соревновательной деятельности как основа прогнозирования результатов в спортивных единоборствах. Вестник спортивной науки. 2016;(5):3-7.
10. Волков ВЛ. Вольная борьба: комплексная оценка базовой подготовленности. Состояние здоровья, физическая подготовленность,

функциональные возможности, психофизиологическое состояние. Киев: Нора–прин; 2000. 64 с.

11. Воронова ВІ. Психологія спорту: навчальний посібник. Київ: Олімпійська література; 2007. 298 с.

12. Височіна НЛ. Психологічне забезпечення у системі підготовки спортсменів в олімпійському спорті [автореферат]. Київ: НУФВСУ; 2018. 46 с.

13. Годик МА. Спортивная метрология: учебник для институтов физической культуры. Москва: Физкультура и спорт; 1988. 192 с.

14. Демінській ОЦ. Оптимізація навчально–тренувального процесу. Херсон: Айлант; 2002. 296 с.

15. Задорожна ОР. Тактика участі провідних спортсменок світу у системі змагань з жіночої боротьби упродовж олімпійського циклу 2013-2016 рр. Єдиноборства. 2021;(2):47-61.

16. Зациорский ВА. Физические качества спортсмена. Москва: Физкультура и спорт; 1980. 200 с.

17. Игуменов ВМ., Подливаев БА., Шиян ВВ. Стандартизация средств и методов контроля за физической подготовленностью борцов старших разрядов: метод. разработ. Москва: ГЦОЛИФК; 1987. 57 с.

18. Ильин ЕП. Психология спорта. СПб: Питер; 2008. 352 с.

19. Коробейніков Г., Воронцов А., Костюченко В., Григоренко О. Аналіз змагальної діяльності збірної команди України з греко-римської боротьби на чемпіонатах Європи 2019–2020 років. Теорія і методика фізичного виховання і спорту. 2020;(4):27-33.

20. Коробейников ГВ., Радченко ЮА. Сучасна змагальна діяльність у греко-римській боротьбі (на основі виступу збірної команди України на чемпіонаті Європи 2008). Теорія і методика фізичного виховання і спорту. 2009;(2):56-58.

21. Костюкевич ВМ. Теорія і методика тренування спортсменів високої кваліфікації. Вінниця: ВДПУ; 2007. 274 с.

22. Костюкевич ВМ. Моделирование в системе подготовки спортсменов высокой квалификации. Фізична культура, спорт та здоров'я нації. 2014;(18/2); 92-102.

23. Латишев М., Квасниця О., Спесивих О., Квасниця І. Прогнозування: методи, критерії та спортивний результат. Спортивний вісник Придніпров'я. 2019;(1): 39-47.

24. Ложечка МВ. Визначення показників рівня розвитку сили і швидко-силових якостей борців греко-римського стилю високої кваліфікації. Физическое воспитание студентов. 2012;(2):57-59.

25. Матвеев ЛП. Общая теория спорта и ее прикладные аспекты. Москва: Советский спорт; 2010. 340 с.

26. Харченко СЯ., Кратинов НС., Чиж АН., Кратинова ВА. Методология и методика социально-педагогических исследований. Луганск: Альма-матер; 2001. 216 с.

27. Міжнародні правила боротьби: греко-римської, вільної, жіночої та пляжної: методическая разработка. Київ: МАУП; 2005. 88 с.

28. Мосенз ВА., Хорьяков ВА., Приходько ВМ., Приходько ЕА., Романенко ВА. Структура личности и темпераментальных свойств у дзюдоистов 14–16 лет. Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. 2010;(2):93-95.

29. Новиков АА. Основы спортивного мастерства. Москва: ВНИИФК; 2003. 208 с.

30. Платонов ВН. Система подготовки спортсменов в олимпийском спорте. Общая теория и ее практические приложения: учебник. Киев: Олимп. лит.; 2015. Кн. 1. 680 с.

31. Платонов ВН. Система подготовки спортсменов в олимпийском спорте. Общая теория и ее практические приложения: учебник. Киев: Олимп. лит.; 2015. Кн. 2. 752 с.

32. Платонов ВН. Специальные принципы в системе подготовки спортсменов. Наука в олимпийском спорте. 2014;(2):8-19.

33. Палатний АЛ. Результати виступів українських спортсменів з вільної та жіночої боротьби на престижних міжнародних змаганнях упродовж 1992-2008 років. Вісник Прикарпатського університету. Серія: Фізична культура. 2019:104-109. doi: 10.15330/fcult.31.104-109.

34. Подливаев БА. Вольная борьба на XXVII олимпийских играх в Афинах. Теория и практика физической культуры и спорта. 2005;(3):28-30.

35. Приходько В., Томенко О., Матросов С., Чернігівська С. Стратегічні проблеми державного управління розвитком сфери спорту в Україні. Спортивна наука та здоров'я людини. 2021;1(5):73-83. DOI:10.28925/2664-2069.2021.16

36. Сушко Р., Дорошенко Е. Глобалізація в сучасному світі та її вплив на спорт вищих досягнень. Спортивний вісник Придніпров'я. 2016;(2):140-146.

37. Радченко ЮА. Контроль технічної підготовленості борців греко-римського стилю з урахуванням психофізіологічних особливостей [автореферат]. Київ: НУФВСУ; 2011. 22 с.

38. Рыбковский АГ. Управление двигательной активностью человека (системный анализ). Донецк: ДонГУ; 1998. 300 с.

39. Смирнова ВВ. Психологическое сопровождение подготовки борцов высокой квалификации. Теория и практика физической культуры. 2010;(6):66-68.

40. Тараканов БИ., Апойко РН. Системно-исторический анализ и тенденции развития вольной борьбы в программах Олимпийских игр. Ученые записки университета имени П.Ф. Лесгафта. 2013;(4/98):160-165.

41. Тропин ЮН., Латышев НВ., Бойченко НВ., Кожанова ОС., Мозолюк АВ. Анализ выступлений сборной команды Украины по греко-римской борьбе. Український журнал медицини, біології та спорту. 2020;(5/3):492-97. <https://doi.org/10.26693/jmbs05.03.492>

42. Тропин ЮН., Луданов КВ., Галашко МН. Показатели соревновательной деятельности высококвалифицированных борцов различных весовых категорий. Єдиноборства. 2020;(2/16):61-73.

43. Туманян ГС. Спортивная борьба: теория, методика, организация тренировки. Москва: Советский спорт; 1998. 280 с.

44. Шандригось ВІ. Системно-історичний аналіз досягнень країн-учасниць в змаганнях з вільної боротьби на Олімпійських Іграх (1904-2016 рр.). Єдиноборства. 2018;(1/7):89-97.

45. Шахмурадов Ю. Вольная борьба. Научно-методические основы многолетней подготовки борцов. Махачкала: ИД «Эпоха»; 2011. 368 с.

46. Шинкарук О.А. Відбір і орієнтація спортсменів у системі багаторічної підготовки: колективна монографія. Вінниця: ТОВ «Планер»; 2018. С. 156-189.

47. Шинкарук ОА. Теорія і методика підготовки спортсменів: управління, контроль, відбір, моделювання та прогнозування в олімпійському спорті. Київ : НВП Поліграфсервіс; 2013. 136 с.

48. Шинкарук О. Пошук та розвиток спортивного таланту: ретроспективний та сучасний аналіз. Теорія і методика фізичного виховання і спорту. 2020;(2):47-58.

49. Шулика ЮА. Греко–римская борьба : учебн. пособ. Ростов–на–Дону: «Феникс»; 2004. 800 с.

50. Юшков ОП, Хачекян СГ, Хориков ВА. Комплексный контроль в системе подготовки борцов. Теория и практика физической культуры. 2007;(7):42-43.

51. Ягелло В. Теоретико-методические основы системы многолетней физической подготовки юных дзюдоистов [диссертация]. Київ: НУФВСУ; 2003. 456 с.

52. Bompa TO. Periodization training: Theory and methodology (5th ed.). Human Kinetics. 2009; 342 p.

53. Beam W., Adams G. Exercise Physiology Laboratory Manual. New York: McGraw–Hill. 2010; 320 p.

54. Coaching Youth Wrestling / [editors Emma Sandberg, Natha T. Bell]. Illinois : Human Kinetics. 2007; 208 p.

54. Gulbin J, Weissensteiner J, Oldenzel K, Gagné F. Patterns of performance development in elite athletes. *European Journal of Sport Science*. 2013;13(6):605-614.

55. Johnston K, Wattie N, Schorer J, Baker J. Talent Identification in Sport: A Systematic Review. *Sports Medicine*, 2018; 48 (1): 97-109. <https://doi.org/10.1007/s40279-017-0803-2>

56. Kraemer W. *Exercise Physiology : Integrating Theory and Application* / William Kraemer, Steven Fleck, Michael Deshenes. Baltimore : Lippincott Williams & Wilkins. 2011; 512 p.

57. Li P, De Bosscher V, Pion J, Weissensteiner JR, Vertonghen J. Is international junior success a reliable predictor for international senior success in elite combat sports? *European journal of sport science*, 2018;18(4): 550–559.

58. McArdle W, Katch F, Katch V. *Essentials of Exercise Physiology* Baltimore : Lippincott Williams & Wilkins. 2010; 790 p.

59. Utter A, Kraemer W, Fry A, Martyn R. Ruben Physiological and performance responses to tournament wrestling. *Medicine & Science in Sports & Exercise*, 2001;33(8):1367–1378.

60. Wilmore J, Costill D, Kenney L. *Physiology of Sport and Exercise*. Illinois: Human Kinetics. 2007; 592 p.

61. United World Wrestling. Access Mode: – [Электронный ресурс]. – Режим доступа <https://unitedworldwrestling.org/> (дата звернення: 02.02.2021).